

श्री कृष्ण ग्रिधा लीला

श्री प्राणनाथ जी वाणी
॥ प्रेम खोल देवे सब द्वार ॥

श्री प्राणनाथ जी वाणी सेवा परिवार

धाम धनीको मेहेरद्वारा प्यारा सतगुरु श्री राजन स्वामीजीको अनुपम टिकाद्वारा उछृत 'श्री प्राणनाथ जी वाणी' यूट्यूब चैनलमा भएको अद्भुत चर्चा सुनेर हाम्रा प्यारा सुन्दरसाथ जीहुरद्वारा यो पीडिएफ बनाउने अति सुन्दर प्रेममयी सेवा गरियो।

“ त्रिविध लीला जानिए, जानो प्रियतम नाम।
पित की वाणी कहु रही, चल मूल मिलावा धाम ॥ ”

शारी किटण

श्री कृष्ण त्रिधा लीला चर्चा- सोनिया जुनेजा (ऑस्ट्रेलिया)
लेखनको सेवा - ईशा अस्थाना (होशियारपुर)
भाषानुवादको सेवा (हिंदी-नेपाली) - स्नेहा न्यौपाने (USA)
प्रुफ टीडिंगको सेवा - इन्द्रावती उप्रेती (नेपाल), गुप्त सुन्दरसाथजी
हजुरहठ सबै निःस्वार्थी, अथक, निरन्तर सेवाभावी सुन्दरसाथजीको
चरणमा कोटि-कोटि प्रेम प्रणामजी।

प्रतिलिपि

प्रतिलिपि अधिकार © 2024 श्री प्राणनाथ जी वाणी

सबै अधिकारहठ सुरक्षित। यस पुस्तकको कुनै पनि अंश बिना अनुमति छाप्न, पुनः उत्पादन गर्न वा प्रयोग गर्न निषेध गरिएको छ।

यो छोटो परिचय पढ्नको लागि समय
दिनुभएकोमा **धन्यवाद।**
मलाई आफ्नो इमानदार प्रतिक्रिया दिनुहुन अनुरोध गर्दछु।

हजुरको चरण-रज
श्री प्राणनाथ जी वाणी परिवार

प्रस्तावना

क्यों मेहेर मुङ्ग पर भई, ए थी दिल में सक।
मैं जानी मौज मेहेबूब की, वह देत आप माफक॥

श्री किरण्तन प्र.82, चौ.5

अक्षरातीतको हृदय ज्ञानको अनंत सागर हो र त्यस सागरको एक थोपा श्री महामतिजीको धाम हृदयमा आएर सागरको स्वरूप बन्यो र उहाँद्वारा श्री तारतम वाणीको खजाना हामी सबैलाई मिल्यो। प्यारा सतगुर सरकार श्री जीले वाणीको टीका गरेर त्यस अखंड धरोहरलाई पाउने मार्ग सरल बनाइदिनुभयो। फेरी धामधनीको मेहरद्वारा प्यारा सतगुर श्री राजन स्वामीजीले ज्ञानको गहिरो सागरमा कुथाल गोताखोर जसरी गोता लगाएर श्री मुख वाणी टीका भावार्थ सहित गर्नुभयो र आजसम्म लुकेको सबै गुह्य रहस्यहठ खोलेर हामी सबैको जीवन धन्य गरिदिनुभयो।

धाम धनीको मेहरद्वारा श्री कृष्ण त्रिधा लीला जान्न बढेको जिजासालाई श्री राजन स्वामी जीद्वारा गरिएको श्री तारतम वाणीको टीकाले शान्त गरिदियो र पहिलो पटक थाहा भयो कि ज्ञानमा पनि कति आनन्द हुन्छ। श्री कृष्ण त्रिधा लीलाको भेद पूज्य श्री राजन स्वामी जीको चर्चाहिँ र उहाँद्वारा गरिएका श्री रास, श्री प्रकाश हिंदुस्तानी र श्री कलश हिंदुस्तानीको टीकाबाट बुझ थालियो। 'श्री प्राणनाथ जी वाणी' जूम र यूठ्यूब चैनलको माध्यमबाट सबै सुंदरसाथजीहठ सँग चर्चा हुन लाग्यो। धनीको मेहरद्वारा ब्रज र रासको लीलाहठ जानेपछि मायाको गतिविधिबाट हटेर ब्रह्मवाणी सँग प्रेम हुन थाल्यो। जब केही नयाँ कुरा नयाँ थाहा हुन्थयो, मनमा आनंदको सिमा हुँदैनथियो। हामी सबै सखिहठको हृदय बृज र रासको लीलाहठमा ज्ञान दृष्टिबाट आनंद लिन थाल्यो।

ब्रजलीला (पूर्वे नींद्रको लीला) मा श्री कृष्ण जीको स्वरूपको असल पहचान नहुँदा पनि हामी गोपिहठको रोम-रोममा श्री कृष्ण बस्नुहुन्थयो। योगमायामा भएको रास (आधा नींद्र आधा जागृतिको अवस्था) मा उथले वचन, रामतहठको आनंद, अंतर्घनिको पीड़ा, ब्रह्मानंद र भजनानंद स्वरूपको भेद, प्रियतम अक्षरातीतको पहचान गरेर कहिल्यै विछोड नहुने ठाँउमा जाने इच्छा, यी लीलाहठको चिन्तन गरेर नै मूल मिलावाको चितवनको बाटो सरल हुन्छ।

विरहको हावा कसरी मंद परेको प्रेमको अग्निलाई प्रज्ज्वलित गरिदिन्छ, सब गोपिहङ्को रहनीद्वारा सिक्न सकिन्छ। पहला त अति सुंदर वा मनमोहक रूप (श्री कृष्णजी) धारण गरेर प्रियतम बाँसुरी बजाउनुहुन्थ्यो र आज पनि धामधनी श्री तारतम वाणीको बाँसुरी हर दिशाबाट बजाइरहनु भएको छ। आउनुहोस सबै भेदभाव भुलेर सबै सुंदरसाथजीहङ्कलाई सँगै लिएर गोपिहङ्को जस्तै प्रेम भाव दिलमा लिएर आफ्नो प्रियतमको पहिचान गर्दै तथा प्रेमको मार्गमा कदम बढाउँ। स्वयं रहनीको सुङ्खवात गर्दै र सबैलाई यस मार्गमा चल्न प्रेरित गर्दै। सेवा र समर्पण को भावद्वारा ओतप्रोत भएर जागौं र जगाउँ। प्रेमको धजा बनेर पूरै ब्रह्मांडमा प्रेमको संदेश फैलाउँ।

चचकिं सबै वीडियोहङ्क बारम्बार हेरेर यसको लिखित रूप दिने, विभिन्न भाषाहङ्कमा अनुवाद र अनेकौं पटक प्रूफरीडिंग गर्ने अथक वा अनमोल सेवा गर्ने सबै सुंदरसाथजीहङ्को चरणमा प्रेम प्रणाम जी। श्री राजजीको मेहरको छत्रछायाँमा हजुरहङ्क सधैं सेवा कार्यमा संलग्न रहेर आत्म-जागृतिको मार्गलाई सुगम बनाउनुहोला।

हजुरको चरण-रज
सोनिया जुनेजा

अनुभूमिका

प्रिय सुन्दरसाथ जी! सच्चिदानंद परब्रह्मको असीम मेहर दृष्टिद्वारा 'श्री कृष्ण त्रिधा लीला' ग्रन्थ हजुरहुँ लबैको समक्ष राख्ने सुअवसर प्राप्त भएको छ। धनीलाई पाउनको लागि जुन समर्पण, विरह तथा अनन्य प्रेमको आवश्यकता छ, यस ग्रन्थमा त्यसमाथि थोरै प्रकाश पार्ने प्रयत्न गरिएको छ। म जस्तो अल्पजलाई शब्दहुँको केही जान छैन, र यस कार्यलाई गर्न मेरो लागि अत्यंत कठिन थियो, तर मेरो सद्गुरु 'धर्मवीर जागनी रत्न सरकार श्री जगदीश चंद्र जी' एवं 'श्री राजन स्वामी जी' को कृपा दृष्टिले यो कार्य सरलता सँग सम्पन्न हुन सक्यो।

जब पहिलो पटक यूट्यूब (youtube) को माध्यमबाट 'श्री कृष्ण त्रिधा लीला' सुन्ने सुअवसर प्राप्त भयो, तब धनीजी को प्रेरणाद्वारा यसलाई लिखित रूप दिने विचार मनमा आयो। 'श्री राजन स्वामी जी' द्वारा गरिएको 'श्री कुलजम वाणी' को टीकालाई आधार बनाएर 'सोनिया जुनेजा जी' ले यूट्यूब चैनल 'श्री प्राणनाथ जी वाणीमा 'श्री कृष्ण त्रिधा लीला' धेरै सरलता पूर्वक सबै सुन्दरसाथलाई समझाउने अत्यधिक प्रशंसनीय प्रयास गर्नुभयो। जसले गर्दा उहाँले सब सुन्दरसाथहुँलाई 'श्री कृष्ण त्रिधा लीला'को गहिराइमा लिएर जानुभयो।

यस ग्रन्थमा मुख्य रूपमा निम्न विषयहुँलमा विवेचना गरिएको छ:-

1. मायाको खेलमा आउनुको कारण र महाकारण।
2. श्री अक्षरब्रह्मजीको अंतःकरणका भाग।
3. ब्रजलीला, रासलीला र प्रतिबिम्ब लीलाको गुह्य भेद।
4. ब्रह्मानंद र भजनानंद स्वरूपमा फरक।
5. आफ्नो निजघर र धनीजी (पूर्णब्रह्म परमात्मा) सँग आफ्नो मूल सम्बन्धको पहिचान।

श्री कृष्ण त्रिधा लीला बुझ्दै जाँदा एउटा कुरामा अटुट विश्वास भयो कि धनीजी हुटेक पल आफ्ना ब्रह्मात्माहुँ सँग नै हुनुहुँछ। जस्तै कि पहिला ब्रजलीलामा, फेरि रासलीलामा र अब यस जागनी ब्रह्माण्डमा पनि धनी सूक्ष्म रूपमा आफ्नो प्रत्येक ब्रह्मात्माको हृदयमा विराजमान हुनुहुँछ। 'श्री मुख वाणी' को इलमद्वारा, जसलाई आफ्नो प्राणवल्लभ अक्षरातीतको पहिचान हुँछ, ऊ धनीको चाहतमा आफूलाई समर्पित गरिदिन्छ। यस प्रकार जो सुन्दरसाथ आफ्नो प्राणवल्लभ अक्षरातीत प्रति समर्पणको दृष्टिद्वारा जति कुबनि हुँछन्, उनलाई त्यति नै अधिक आत्मिक आनंद मिल्छ। उनको सुरताले यहाँ बसेरै चितवनद्वारा परमधामको पच्चीस पक्षको आनंद लिन पाउँछ।

सप्रेम प्रणाम जी !

आशा छ कि यो ग्रन्थ सुन्दरसाथजीहङ्कको लागि ठचिकर हुन्छ | सुन्दरसाथजी यस ग्रन्थको लेखन मेरो प्रथम प्रयास हो। त्यसैले जान-अनजानमा हुनेवाला त्रुटिहङ्कार्ड क्षमा गरेर सूचित गर्ने कष्ट गर्नुहोला।

यो छोटो परिचय पढ्नको लागि समय दिनुभएकोमा धन्यवाद।
मलाई आफ्नो इमानदार प्रतिक्रिया दिनुहुन अनुरोध गर्दछु।

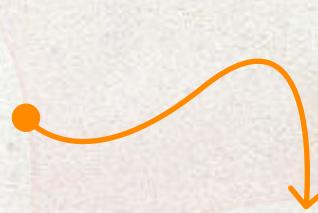
हुनुरहङ्कको चरण-रज
ईशा अस्थाना

हजुरहङ्कारे सुन गर्नु अघि जान्नुपर्ने कुराहङ्क!

योग माया

(श्री अक्षर ब्रह्मजीको चतुष्पाद)

सतस्वष्टुप ब्रह्म = अहंकार

निमिल चैतन्य - प्रथम बहिष्ठ (आखिरको)

ब्रह्मसृष्टिहङ्को जीवको मुक्तिस्थान

महाकारण - दोस्रो वहिष्ठ (आखिरको)

अक्षरब्रह्मको सुरता तथा उनीहङ्कको जीवको मुक्ति स्थान

केवल ब्रह्म
(गामको खोलिएको
विषय)

सबलिक ब्रह्म = चित्त

निमिल चैतन्य - तेस्रो वहिष्ठ महामदी (अव्याकृत)

अखंड यास

महाकारण

चौथी बहिष्ठ (अव्याकृत)

अखंड ब्रज

कारण

पाँचवीं बहिष्ठ (अव्याकृत)

सूक्ष्म

चिदानन्द लहरी

अव्याकृत ब्रह्म = मन

अव्याकृत ब्रह्मको तुरीयातीत

सबलिक ब्रह्मको स्थूल = अव्याकृत ब्रह्मको महाकारण

कारण

सूक्ष्म

स्थूल

योग माया

हृजुरहृङ्कले सुख गर्नु अघि जान्नुपनें कुराहन्!

महाकारण

रासलीलाको प्रतिबिम्ब तुरीयातीत

थुद्ध महाकारण

ब्रजलीलाको प्रतिबिम्ब थुद्ध कारण वेदक्रस्त्वा हृङ्को मुक्ति स्थान

थुद्ध सूक्ष्म छनी वहिष्ठत - मलकुती (अव्लल)

सुमंगला शक्ति थुद्ध स्थूल (अक्षरब्रह्मको पंचबासनाको स्थान)
(विष्णु जी, शिव जी, सानकादिक जी, थुकदेव जी, कबीर जी)

कारण

सात थून्य सातमी वहिष्ठत- महाक्रष्णिहृङ्को (आखिरको)

सूक्ष्म

काल निरंजन

स्थूल

निर्मल चैतन्य

ज्ञान शक्ति गायत्री प्रणव ब्रह्म

चार वेदहृङ्को स्थान रोधिनी शक्ति

प्रणवको निर्मल चैतन्यमा आठौं वहिष्ठत (आखिरको)
(दंसाटका जीवहृङ्को मुक्ति स्थान)

अव्याकृत ब्रह्म

अनुक्रमणिका

अध्याय 1

यस खेलमा आउनुको कारण र महाकारण

अध्याय 2

ब्रजलीला

अध्याय 3

कलमायाबाट योगमायामा सखीहङ्को प्रस्थान

अध्याय 4

रासको वर्णन

अध्याय 5

श्री राजजीको अंतध्यनिको लीला

अध्याय 6

अंतध्यनि पश्चात्को लीला

अध्याय 7

अखंड ब्रजलीला तथा रासलीलाको रहस्य

अध्याय 8

प्रतिबिम्ब लीलाको गुह्य भेद

अध्याय 9

श्री कृष्ण त्रिधा लीलाको तीन भाग

अध्याय १

यस खेलमा आउनुको कारण र महाकारण

अध्याय १ : यस खेलमा आउनुको कारण र महाकारण

श्री कृष्ण त्रिधा लीला भनेको श्री कृष्णजीको तनमा भएका तीन प्रकारका लीलाहरू र यस अवधिमा उहाँको तनमा कुन-कुन शक्तिले कार्य गरेको छ, त्यसको वर्णन हो। श्री राजजीले आफ्नो हृदयमा यति धेरै प्रेम भर्नुभयो कि उहाँले आफ्नो आत्मरूप सखीहरूलाई आफ्नो हृदयको त्यो कुना देखाउन चाहनुभयो, जुन आजसम्म अछुतो रहेको छ। जब श्रीराजजीले 'मेहरको दरिया' लाई आफ्नो हृदयमा लिनुभयो, तब ब्रह्मात्माको दिलमा यो खेल हेर्ने इच्छा जाग्यो।

श्री राजजी परमधाममा आफ्नो आनन्द अंग १यामाजी महारानी, आफ्ना सखीहरू र उहाँको सत अंग अक्षरब्रह्मजीसँग बस्नुहुन्छ। न त उहाँको आनन्द अंग १यामाजी तथा सखीहरूलाई उहाँको सत अंग अक्षरब्रह्मजीको बारेमा थाहा थियो, न अक्षरब्रह्मजीलाई १यामाजी तथा सखीहरूको बारेमा थाहा थियो। यस खेलमा आउनुको महाकारण र कारण यस प्रकार छन्:-

महाकारण: - महाकारण भनेको कारणको पछाडि लुकेको कारण हो। यस खेलमा आउनुको महाकारण भनेको श्रीराजजी महाराजले आफ्नो आनन्दस्वरूपा १यामाजी र अंगस्वरूपा सखीहरूलाई आफ्नो परमधामको पातसाही र वाहेदत (एकदिली) को इशक (प्रेम) देखाउनु हो।

पहिलो कारण: - श्री १यामाजी र सखीहरूको मनमा अक्षरब्रह्मजीले बनाएको खेल हेर्ने इच्छा श्री राजजीले जागृत गराउनुभयो। त्यसपछि १यामाजी र सखीहरूले यो खेल हेर्ने इच्छा व्यक्त गरे।

दोस्रो कारण: - आफ्नो सत अंग श्री अक्षरब्रह्मजीलाई उहाँको हृदयमा रहेको आनन्दको पहिचान गराउनु थियो र परमधाममा श्री अक्षरातीतले उहाँको आनन्द अंग १यामाजी र सखीहरूसँग कर्त्तो लीला गर्नुहुन्छ देखाउनु थियो।

परमधाममा बसेर वाहेदतको इक्कको पहिचान गराउन स्वयं राज्जीको लागि पनि असम्भव थियो किनभने श्यामाजी तथा सखीहुङ्क त्यो प्रेमको आनन्दमा डुबिदिने थिए तर, त्यो प्रेमको पहिचान गर्न सक्ने थिएनन्। त्यसैले हाम्रो प्रियतमले हामीलाई कालमायाको यस ब्रह्माण्डमा ल्याउनुभयो, जहाँ हाम्रो परमधाम जस्तो प्रेम नै छैन।

एक पातसाही अर्स की, और वाहेदत का इस्क |
सो देखलावने ठहन को, पेहेले दिल में लिया हक ||
श्री खिलवत प्र. 6 चौ. 43

यो खेल हेनैं इच्छा पहिले कसको दिलमा आयो - 'श्री अक्षरब्रह्मजी' वा 'श्री श्यामाजी र सखीहुङ्क'?

परमधाममा एउटै हृदयले मात्र काम गर्छ र त्यो हो- 'अक्षरातीतको हृदय'। जब श्रीराजजी महाराजले आफ्नो मनमा खेल देखाउने विचार लिनुभयो, तब श्री अक्षरब्रह्मजीको हृदयमा पनि यही विचार आयो र वाहेदतको सम्बन्धकको कारण यही कुरा श्यामाजी तथा सखीहुङ्कको मनमा पनि आयो।

जो पेहेले लई हकें दिल में, पीछे आई माहें नूर |
तिन पीछे हादी ठहन में, ए जो हुआ जहर ||
श्री खिलवत प्र. 6 चौ. 44

श्री श्यामाजी र सखीहुङ्कको मनमा खेल हेनैं चाहना कसरी जाग्यो?

जब श्री राजजी महाराज श्यामाजी र सखीहुङ्कसंग तिजी भोममा बढनुहुन्छ, त्यसबेला अक्षरब्रह्मजी हुरेक दिन चाँदनी चोकमा श्री राजजीको दर्थिनि गर्न आउनुहुन्छ। जुन दिन प्रियतमको मेहेर भयो, त्यस दिन सखीहुङ्कको मनमा आयो कि उहाँ (श्री अक्षरब्रह्म जी) को हो? त्यसपछि राजजीलाई सोध्दा उहाँले आफ्ना सखीहुङ्कलाई उनले खेल बनाउँछन् 'जसमा दुःख मात्र हुन्छ' भन्नुभयो।

हामीले त्यहाँ यी शब्दहुङ्क कहिल्यै सुनेका थिएनौं। यसरी राजजी महाराजले आफ्नो दिलमा लिनुभएको कारणले, श्यामाजी र सखीहुङ्कको मनमा पनि खेल हेनैं इच्छा जाग्यो।

हामीले यहाँ यी शब्दहरू कहिल्यै सुनेका थिएनौं। यसरी राजजी महाराजले आफ्नो दिलमा लिनुभएको कारणले, दयामाजी र सखीहरूको मनमा पनि खेल हेनें इच्छा जाग्यो। राजजी महाराजले हामीलाई यहाँ आउन बारम्बार मनाही गर्नुभयो, तर हामी सखीहरूले यो माया हेनें इच्छा तीन पटक व्यक्त गर्यौं। राजजीले हामीलाई तीनवटा लीला देखाउनु पर्ने भएकाले हामीले पनि तीन पटक यस खेललाई माग्यौं-

- 1. ब्रज लीला**
- 2. रास लीला**
- 3. जागनी लीला**

राजजीले मनाही गर्दा पनि सखीहरूले नमानेपछि राजजीले सखीहरूलाई मूलमिलावामा बसाएर आफ्नो नजरमा लिएर कालमायाको (ब्रज) ब्रह्माण्डमा पठाउनुभयो।

ब्रह्माण्डका तीन प्रकार:-

1.कालमाया:-

कालमायाको ब्रह्माण्डमा सृष्टि भएका सबै चीजहरू नष्ट हुनु निश्चित छ। यहाँ द्वैत (जीव+माया) को खेल चल्छ।

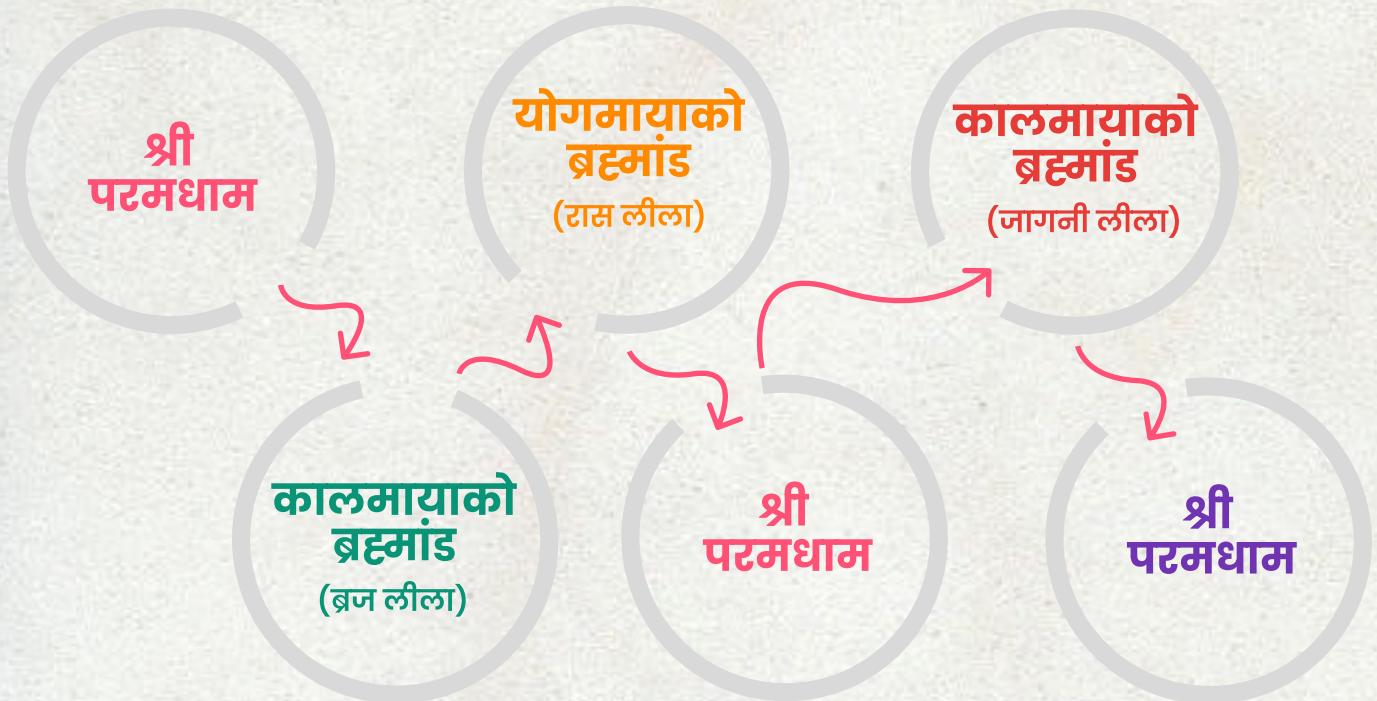
2.योगमाया:-

योगमायामा एकपटक सृष्टि भएको वस्तु अनन्त कालसम्म अखण्ड हुन्छ। यहाँ अद्वैतको खेल हुन्छ, अर्थात् ब्रह्मले आफ्नो अभिन्न रूप चैतन्य मायाको साथमा लीला गर्नेन्।

3.परमधाम:-

परमधाममा न त कुनै पनि कुराको सृजना हुन्छ न त विनाश नै हुन्छ। यहाँ परब्रह्मले मात्रै सबै रूपमा लीला गर्नुहुन्छ, त्यसैले परमधामलाई स्वलीला अद्वैत भनिन्छ।

ब्रह्माण्डका तीन प्रकारः-

अब जाग देखो सुख जागनी, ए सुख सोहागिन जोग।
तीन लीला चौथी घट की, इन चारों को यामें ओग॥

श्री कलश हिंदुस्तानी प्र. 23 चौ. 1

अध्याय 2

ब्रजलीला

अध्याय 2 : ब्रजलीला

सबैभन्दा पहिले परमधामबाट खेल हेन्को लागि हामी कालमायाको ब्रज मण्डल पुग्यौं। ब्रज मण्डलमा ॥ वर्ष 52 दिनसम्म लीला भएको थियो। ॥ वर्षको प्रेम लीला 52 दिन बियोगको (विरह) लीला भयो। यस लीलामा हामी सबै सखीहरूले श्री कृष्णजीको सुन्दर मुहारलाई धेरै प्रेम गयौं र मायाको काम सकेर उठाँको बाँसुरीको मीठो धुन सुनेर श्री कृष्णजीको पछि दौडियौं। यो लीलामा प्रेममयी आनन्द त पक्कै थियो, तर सबैको अवस्था निद्रामा जस्तो थियो, हाम्रो धनी मात्र जागृत हुनुहुन्थ्यो। ब्रज लीला पूर्ण रूपमा निन्द्रामा खेलिएको थियो, अर्थात् न त हामीलाई श्रीराजजीसँग हाम्रो सम्बन्धको बारेमा थाहा थियो न त हाम्रो धाम नै याद थियो।

ब्रज मण्डलमा श्री राजजी, श्री श्यामाजी, ब्रह्मसृष्टि, कुमारिका सखी र अक्षरब्रह्मजीले धारण गरेका तन र आत्माहरू यसप्रकार छन्:-

1. श्री राजजी:-

तनको नामः- श्री कृष्णजी

जीवः- विष्णुजी

आत्मा:- श्री अक्षरब्रह्मजी

आवेशः- श्री राजजीको

जोशः- श्री राजजी (आवेश श्री अक्षरब्रह्मजी)

(अक्षरब्रह्मजी श्री कृष्णजीको तनमा आवेश र सुरता दुवैको रूपमा अवस्थित हुनुहुन्छ कि नभने उहांलाई खेल हेरेर विलासको आनन्द लिनु पनि छ र खेल बनाउनु पनि छ।)

2. श्री श्यामाजी:-

तनको नामः- राधिकाजी

जीवः- मायाको उच्चकोटिको जीव

आत्मा:- श्री श्यामाजी

3. ब्रह्मसृष्टिहरूः-

तनः- कालमायाको तन

जीवः- उच्चकोटिको जीव

आत्मा:- 12000 ब्रह्मसृष्टिहरूको आत्मा

4. कुमारिका सखीहङ्कः-

तनः- कालमायाको तन

जीवः- उच्चकोटिको जीव

सुरता:- 24000 ईश्वरीसृष्टिहङ्को सुरता योगमायाबाट

(यो खेल हेन्किंग लागि श्री अक्षरब्रह्मजीले विशेष ठपमा योगमायामा धारण गरेका सूरताहङ्कलाई ईश्वरीसृष्टि भनिन्छ। योगमायामा यिनीहङ्को कुनै छुटै तन छैन, अक्षरब्रह्मजीले यिनीहङ्कलाई सुरताको ठपमा मात्र धारण गर्नुभएको हो।)

यसरी गोपीहङ्क र कृष्णजीको बीचमा ॥ वर्षसम्म प्रेममयी लीला चलिरह्यो र कुमारिका सखीहङ्क यो लीला हेटेर आनन्द लिइरहे तर उनीहङ्को मनमा श्रीकृष्णजीले यो लीला उनीहङ्कसँग पनि गङ्गन् भन्ने चाहना थियो। त्यसैले, उनीहङ्कले यो लीला खेलेर आनन्द लिन सकूँ भनेर व्रत बसे। श्री कृष्णजीले कुमारिका सखीहङ्कलाई वचन दिनुभयो कि उनीहङ्क पनि यो लीला खेल्न पक्कै पाउनेछन्, तर अहिले हैन। ॥ वर्षपछि गोपीहङ्क घर, पति र सन्तानमा व्यस्त हुन थाल्छन्। गोपीहङ्कले श्रीकृष्णजीलाई परपुळष र आफूलाई कुलवंती नारी भन्दै श्रीकृष्णजीलाई भन्दछन् कि तपाईंले बाँसुरी बजाएकोले हामी आफूलाई टोक्न सक्दैनौं र तपाईंको पछि दौडिएर आउँछौं भनेर श्रीकृष्णजीलाई बाँसुरी नबजाउन भनो। अब 52 दिनसम्म श्रीकृष्णजीले न त बाँसुरी बजाउनुहुन्छ न त सखीहङ्क उहाँलाई भेट्न आउँछन।

52 दिन वियोगको आवश्यकता:-

1. अक्षरब्रह्मजी र द्यामाजी लगायत सबै सखीहङ्क खेलमा मग्न भएकाले यो वियोग आवश्यक थियो। सपनाको बुद्धिको ब्रह्माण्डमा भएकाले यिनीहङ्क दुवैलाई मूल वचन याद थिएन।

**तब धाम धनिएँ कियो विचार, ए दोऊ मग्न हुए खेलें नर नार ।
मूल वचन की नाहीं सुध, ए दोऊ खेलें सुपने की बुध ॥**
श्री प्रकाश हिंदुस्तानी प्र. 37 चौ. 33

2. यसको दोस्रो कारण यो पनि थियो कि रासमा राजजीले हामीलाई अपार आनन्द दिने वाला हुनुहुन्यो र वियोग बिना हामी प्रेमको लीलाको आनन्द लिन सक्दैन थियौं।

52 दिनको विरहपछि:-

52 दिनपछि श्रीकृष्णजी वृन्दावन (कालमाया) को त्यो क्षेत्रमा पुग्नुभयो जहाँ उहाँ सधैं साँझमा बाँसुरी बजाउनुहुन्थ्यो। तर आज श्रीकृष्णजीले त्यहाँ बाँसुरी बजाउनु भएन। उहाँले बलभद्र, कल्याणजी र अन्य गवाल-वालहुङ्कारी गाईहुङ्कसँग गोकुलमा पठाएर आफू योगमायाको ब्रह्माण्डमा जानुभयो, जहाँ उहाँले योगमायाको शक्तिले नित्य वृन्दावनको रचना गर्नुभयो।

एक दिन गौ चारने, पिउ पोहोचे वृन्दावन।
गोवाल गौ सब ले वले, पीछे जोग माया उतपन ॥
श्री कलश हिंदुस्तानी प्र. 19 चौ. 62

अध्याय ३

कलमायाबाट योगमायामा सखीहङ्को प्रस्थान

अध्याय ३ : कालमायाबाट योगमायामा सखीहङ्को प्रस्थान

योगमाया हाम्रो धनीजीको सत अंग श्री अक्षरब्रह्मजीको अन्तः करणको अधींगिनी थकि हो। श्री अक्षरब्रह्मजीको अन्तः करणको चार भाग छन् र यी चार भागमा अलग-अलग मायाहङ्क कार्य गर्छन् श्री अक्षरब्रह्मजीको अन्तःकरणक चार भाग र तिनमा कार्य गर्ने माया यस प्रकार छन्:-

1. सत्त्वरूपब्रह्म (अहंकारको स्वरूप):- मूल माया
2. केवलब्रह्म (बुद्धिको स्वरूप):- आनंद माया
3. सबलिकब्रह्म (चित्तको स्वरूप):- चिद्रूप माया
4. अव्याकृतब्रह्म (मनको स्वरूप):- सद्वूप माया

कालमायाको ब्रह्माण्ड (ब्रज मण्डल) छोडेर योगमायाको ब्रह्माण्डमा जाने सखीहङ्कः-

हाम्रो धनीले योगमायाको केवलब्रह्ममा गएर अति सुन्दर किशोर रूप (बाँके बिहारीजीको) धारण गर्नुभयो र अति मनमोहक बाँसुरी बजाउनुभयो। सखीहङ्क यो बाँसुरीको मधुर रूप सुन्नेबित्तिकै आफ्जो देह त्यागेर योगमायामा आफ्जो प्रियतम भएको ठाउँमा पुगे। सखीहङ्कले आफ्जो तन छोडेर योगमायामा पुगेको क्रम यस प्रकार छः-

१. तामसी सखीहङ्कः तामसी सखी भनेको क्रोधित सखी होइन, ती सखीहङ्क हुन् जसले तुङ्न्तै निर्णय लिन सक्छन् र बलियो मनोवलका हुन्छन्। अब श्रीकृष्णजीको बाँसुरीको मधुर रूप सुन्नेबित्तिकै उनीहङ्कले प्राण त्याग गरी योगमायामा धनीको सामु पुगे।

२. राजसी सखीहङ्कः यी ती सखीहङ्क हुन् जो आफ्जो धनीलाई भेट्नु अघि थोरै श्रृंगार गर्न चाहन्यो। यी सखीहङ्कले बाँसुरीको आवाज सुन्नेबित्तिकै धनीलाई भेट्न यति आतुर भए कि उनीहङ्कले आफ्जो सबै होश गुमाए र आफ्जो सबै श्रृंगार उल्टो पाल्टो (हातको गहना खुटामा, घाँटीको हातमा...) गरे र त्यसपछि उनीहङ्क पनि आफ्जो तन छोडेर योगमायामा आफ्जो प्रियतमको सामु पुगे।

३. स्वांतसी सखीहङ्कः- यी सखीहङ्क कालमायाको सम्बन्ध, सम्मान र मयदिको बाटेमा धेरै चिन्तित थिए। जब यी सखीहङ्कले बाँसुटीको धुन सुने, मेरो श्रीमान् र परिवारले थाहा पाए के भन्नान् भनेर सोच्न थाले। यसैबीच ब्रजमा अङ्ग सखीहङ्कले देह त्याग गरेको खबर यिनका श्रीमान् र परिवारसम्म पुग्यो र उनीहङ्कलाई आफ्जी श्रीमतीले पनि देह त्याग गर्ने हो कि भन्ने चिन्ता पर्यो। त्यसैले उनीहङ्कले यी सखीहङ्कलाई घरमै थुनेर राखे। तर अन्तमा, वियोगको दुःखमा तड़पेर यी सखीहङ्कले पनि देह त्यागेर योगमायामा आफ्जो प्रियतमको सामु पुगे।

बाँसुटीको मनमोहक धुन सुन्नेबित्तिकै 24,000 कुमारिका सखिहङ्कले पनि आफ्जो तन र यस संसारलाई छोडेर नित्य वृदावन पुगे।

(सखीहङ्क योगमायामा पुगेपछि कालमायाको यस ब्रह्माण्डको प्रलय गरियो)
योगमायामा धारण गरिएका नूटी र किशोर तनहङ्क र तिनमा विराजमान शक्तिहङ्क यस प्रकार छन् :-

श्री राज जी:-

नूटी तनको नामः- श्री कृष्णजी (बांके बिहारी / रास बिहारी)

जीवः - x (कुनै जीव थिएन)

आत्मा:- श्री अक्षरब्रह्म

आवेशः- श्री राजजीको आवेश + श्री राजजीको जोश (आवेश श्री अक्षरब्रह्म)

श्री द्यामाजी:-

नूटी तनको नामः- राधिकाजी

जीवः- कालमाया (ब्रज मंडल)को जीव जुन राधिकाजीको तनमा थियो।

आत्मा:- श्री द्यामाजी

सखीहङ्कः-

तनः- 12000 नूटी वा किशोर तन

जीवः 12,000 जीव (कालमाया (ब्रज मंडल) का तिनै जीव जुन सखीहङ्कको तनमा थिए)

सुरता:- तीन सुरताहङ्क (1 ब्रह्मसृष्टिको सुरता + 2 ईश्वरीसृष्टिको सुरताहङ्क)

यदपि, ब्रज लीलामा श्री कृष्णजीको तनमा श्री राजजीको आवेशले लीला गरेको थियो, त्यसमा भगवान् विष्णुको जीव पनि थियो। तर रासमा, श्री कृष्णजी (बाँके बिहारी) को जुन तनमा बसेर पारब्रह्मले लिला गर्नुभयो, त्यो स्वयं चेतन नूटी तन थियो र त्यस तनलाई कुनै जीवको आवश्यकता थिएन।

रासलीलाको समयमा **पियाजीले** धारण गर्नुभएको नुटी तनमा श्री अक्षर ब्रह्माजीको आत्मा, **धनीजीको आवेश** र जोस थियो। त्यसबेला सखीहङ्कको प्रत्येकनुटी तनमा ब्रह्मा सृष्टिको **1-1 सुरता** आफ्नो जीवसँगै र ईश्वरी सृष्टिको **2-2 सुरता** एउटै तनमा बसेर रास लीला हेर्दै थिए।

योगमायामा पुगेपछि धनीजीद्वारा सखीहङ्कलाई भनिएको उथले वचन र ती वचन सुनेर सखीहङ्कको अवस्था :-

जब सबै सखीहङ्क कालमाया छोडेर योगमायामा पुगे, तब सबै सखीहङ्कले स्वतः नूटी तन प्राप्त गरे र पियाजीको नूटी र किठोर तन देखेर उनीहङ्क त्यसैमा मग्न भए। बिछोडको 52 दिन पनि सखीहङ्कले बिर्दौं। अब श्रीराजजी महाराज आफ्ना सखीहङ्कलाई भन्नुहुन्छ - "हे सखीहङ्क, पतिव्रता स्त्रीहङ्क कुनै पनि हालतमा राती घरबाट बाहिर निस्कनुहुन्न। ब्रजमा सबै ठीकठाक छ? यतिबेला यहाँ आउन के कुराको आवश्यकता पर्यो? यो कुरा सुन्दा तिक्रा आफन्तहङ्कले तिमीलाई निन्दा गर्नेछन्, त्यसैले अब तिमी आफ्नो घर फर्किहाल।"

धनीको मुखबाट यस्तो शब्द सुनेर स्वांतसी सखीहङ्क त्यही क्षण भुङ्मा लडे, राजसी सखीहङ्क पीडाले तङ्गिपन थाले र तामसी सखीहङ्क मनलाई बलियो बनाएर उभिरहे। श्री इन्द्रावतीजी सबै सखीहङ्कलाई बताउनुहुन्छ कि हामीले अवश्य धनी प्रतिको प्रेमसेवामा केही गल्ती गरेका छौं, त्यस्तोमा प्रियतम हामीसँग किन नरिसाउनु? अनि श्री इन्द्रावतीजीले राजजीलाई भन्नुभयो - "हे धनी! तपाईंलाई जे भन्नु छ, बिना हिचकिचाहट भन्नुहोस्।"

श्रीराजजी आफ्ना सखीहङ्कलाई धेरै व्यंग्यात्मक ठपमा भन्नुहुन्छ - "वेदमा लेखिएको छ कि पति झगडालु, अब्धो, रोगग्रस्त, मूर्ख, अभागी, लंगडा, अजानी जे भए पनि, उसलाई नत्याग्नु एक पतिव्रता स्त्रीको कर्तव्य हो। त्यसैले सखीहङ्क! फर्किएर आ-आफ्नो पतिको सामु जाओ।"

त्यसपछि सखीहुङ्ग राजजीलाई भन्छन्- "तपाईंको भनाड अनुसार श्रीमानमा अनन्त दोष भए पनि श्रीमानको परित्याग गर्नु हुँदैन, त्यसैले अब आफै भन्नुहोस्, तपाईं जस्तो सर्वगुणले सम्पन्न पतिलाई हामी कसरी छोडौँ? हामीलाई अब कठोर शब्दहुङ्ग नभन्नुहोस्। हामीले निश्चित रूपमा पहिचान गरेका छौं कि हाम्रो आत्माको एक मात्र प्रियतम त तपाईं मात्र हुनुहुन्छ।"

अब धनी भन्नुहुन्छ कि म त तिमीहुङ्गमा मायाको चाहना थोरै पनि बाँकी छ कि छैन भनेर परीक्षा मात्र लिइरहेको थिएँ। यसपछि धनी आफैले मुछिंत सखीहुङ्गलाई उठाएर अँगालो हाल्नुभयो, जसका कारण उनीहुङ्गका सबै दुःख सकिए। योगमायामा आएर हामीलाई हाम्रो धनीको पूर्ण पहिचान भयो, जुन ब्रजमा थिएन। आफ्जो प्रियतमको पहिचान बिना रासलीलाको आनन्द लिन सम्भव थिएन। अब धनी अगाडि बढेट नूटी नित्य वृन्दावनको सुन्दरता आफ्जा सखीहुङ्गलाई देखाउन थाल्नुभयो।

अध्याय 4

रासको को वर्णन

अध्याय 4 : रासको को वर्णन

नित्य वृन्दावनको अति सुन्दर शोभाको वर्णन:-

केवलब्रह्मको नित्य वृन्दावनमा जहाँ रासलीला भयो, त्यहाँका सम्पूर्ण सामग्री - सखीहङ्कारो नूटी तन, वन, पशु-पंखी, जमुनाजी आदि आनन्द योगमायाद्वारा निर्मित थिए। ब्रह्मात्मासँग अक्षरातीतको आवेश स्वरूपले लिला गरेको यस नित्य वृन्दावन परमधाम भन्दा पनि फरक छ तथा कालमायाको यस ब्रह्माण्डभन्दा पनि फरक छ।

ए हु सठपने ए हु वृन्दावन, ए जमुना त्रट सार ।
घरथी तीत ब्रह्मांडथी अलगो, ते तारतमे कीधो निरधार ॥
श्री रास प्र. 10 चौ. 36

योगमायाको धर्तीको प्रत्येक कण यति उज्यालो छ कि, यस संसारका करोडौं सूर्य र चन्द्रमाको प्रकाश पनि त्यसको तुलनामा फिकका हुन्छ। सखीहङ्कले ब्रजमा देह छोडेको बेला यहाँ रात पर्न लागेको थियो वा गोधूलीको (साँझ) समय थियो भन्न सकिन्छ र जब उनीहङ्कले योगमायामा प्रवेश गरे, त्यहाँ शरद पूर्णिमाको रात थियो। श्री राजजीले आफै अगाडि बढेट सम्पूर्ण वृन्दावनको अनुपम सुन्दरताको वर्णन गर्नुभयो।

धनी आफैले त्यहाँका अनेक प्रकारका बोट बिठ्वा जस्तै अंगुर, ओखर, आँप, खजूर, डमली, अथोक, नेभारा, अनानास, चिरौँजी, गुलाफ, केसर, सौंपी, सुपारी, चन्दन, गुलमोहर लगायतका धेरै प्रकारका ठख र बुटा देखाउनुभयो। त्यसैगरी चमेली, कुमुद, रजनीगंधा, गुलाफ, कमल, मोगरा, हजार पत्तावाला सयपत्रीलगायतका विभिन्न प्रकारका फूलका बुटाले सिंगो वृन्दावनलाई अकै किसिमले सजाएको थिए। धेरै प्रकारका तरकारी, फलफूल, अन्न र कंदमूलहङ्क पनि थिए। यसप्रकार, नित्य वृन्दावन अनन्त सौन्दर्यले सजिएको थियो। त्यहाँ जमुनाजीको किनार धेरै सुन्दर थियो र बर्नको लागि किनारमा निकै सुन्दर फूलका महलहङ्क पनि बनाइएका थिए। जमुनाजीको दुवै किनारका ठखका हाँगा पानीभन्दा माथि आएका थिए। यस्तो सुन्दर वातावरणमा सबै सखीहङ्कले आफ्जो प्रियतमको साथमा रासको आनन्द लिए।

रासमा श्री द्यामाजीको अनुपम शृंगार:-

वस्त्रको शोभा-

घाघरा / लहंगा:- नीलो रंगको (जसमा 11 रंगको नाडा (ईंजार) छ।)

साडी:- सेंदुरिया रंगको

कंचुकी / चोली:- द्याम (हल्का कालो) रंगको

चरणको आभूषण- अनवट, बिछिया, झाँझरी, घुंघरी, काम्बी, कडला

गलाको आभूषण- श्री द्यामाजीको गलामा सात हार (हिरा, पाच, मोती, सुन, कंचन, चीड, कंठसरी)को शोभा आएको छ।

हस्तकमलको आभूषण-

ओँलामा:- अति सुन्दर जवाहरात जडिएका ओँठीहङ्क

नाडीमा:- पोहोंची, नवघरी, नवचूड, कंकनी

कानमा:- झुम्का

नाकमा:- बेसर, खूँटी (कोका / पुंगरिया)

निधारको शोभा:- चौकोर बेंदा छ र एक माथापटी छ, जसमा 6 फूलको शोभा छ।

सिरमा:- एउटा गोलो आकृतिको राखडी, सिउँदोमा सिन्दूर, सिउँदोको दुवैतर्फ मोतीको लडियाँ र अति सुन्दर चुल्ही बाटिएको छ, जसमा पाँच फुमक आएका छन्।

श्री द्यामाजीको मुखमा पानको बीडा छ।

श्री सुन्दरसाथजीको शृंगार:-

रासमा ब्रह्मात्माहङ्को शोभा एक सागरको सामान छ। यिनीहङ्कको शोभा यस्तो देखिन्छ कि मानौं करोडौं सूर्यसंगै उदयका छन्।

रासमा श्री राजजीको अनुपम शृंगार:-

वस्त्रको शोभा- सूथनी / चूडीदार

पायजामा: केसरिया रंगको (जसमा 9 रंगको नाडा (ईंजार) आएको छ।)

पटोली:- पहेंलो रंगको (पटोली सिलाई विनाको यस्तो वस्त्र हो जुन पटुका भन्दा धेरै फराकिलो हुन्छ।)

चरणको आभूषण:- झाँझरी, घुंघरी, काम्बी, कडला

गलाको आभूषण:- ५ हार (२ हिराको हार, १ सुनको, १ मोतीको हार, १ नगनजडित हार)

कांधमा:- सेंदुरिया रंगको पिछौटी

हस्तकमलको आभूषण-

ओँलामा:- अति सुन्दर ओँठीहुङ्क

नाडीमा:- कडली, पोटोंची

बाजूमा:- बाजूबन्ध

कानमा:- कणफूल, खूँटी (कणफूलभन्दा माथि)

नाकमा:- बेसरको शोभा

कमरमा:- रातो रंगको बांसुरी।

बांसुरीको मुखमा नीलो, मध्यमा रातो, र किनारमा आसमानी रंग छ।

निधारमा:- तिलक (जसमा नीलो, पहेंलो, रातो रंगका टेखाहुङ्क छन्) र बिचमा रातो रंगको बिंदी छ।

शीशकमलमा:- मुकुट

धनीको कपाललाई बेगलै तरिकाले बाटिएको छ, चुल्लीको फुंदनमा धेरै प्रकारका रत्नहुङ्क जडिएका छन् र फुंदनलाई धेरै घुंघरी पनि आएको छ।

श्री इन्द्रावतीजी भन्जुहुङ्छ कि रासका यी वस्त्र र गहनाहुङ्कको वर्णन यहाँको शब्द अनुसार गरिएको छ, तर योगमायाको यो श्रृँगार कुनै विशेष तत्वको हुङ्छ। बेहुद मण्डल (योगमाया) अक्षरब्रह्मजीको हृदयको स्वरूप हो। त्यसैले यो त्रिगुणातीत, चेतन, अखण्ड र प्रकाशमयी छ। मानव बुद्धिलाई बुझाउनको लागि यो नश्वर संसारको धातुहुङ्कको उपमा मात्र दिइएको हो। त्यहाँको एउटा मात्र पातको सुन्दरताको वर्णन गर्न पनि सम्भव छैन।

रासमा धनीजीसंगको रामतको आनंदमयी लीला:-

रासको अर्थ 'आनन्दको क्रिडा' हो। अक्षरातीतको हृदय असीम प्रेम, सौन्दर्य, आनन्द र शान्तिको सागर हो। जब त्यहाँ अथाह सागर उठ्न थाल्छ, त्यसलाई नै रास हुनु भनिन्छ। बाहिरबाट हेठा रामतलाई एउटा खेलजस्तै देखिन्छ, तर यसलाई सूक्ष्म दृष्टिले हेर्न हो भने यो थाहा हुङ्छ कि युगल स्वरूप तथा सखीहुङ्कको बिच जुन प्रेम आदान-प्रदान हुङ्छ, त्यो यिनै रामत क्रिडाको माध्यमबाट हुङ्छ। यसमा हाँस्ने, खेल्ने, दौडने, सबै कुरा समावेश छ।

श्री अक्षरब्रह्मजीले परमधाममा श्री राजजीलाई यही लीला हेनें इच्छा व्यक्त गर्नुभएको
थियो, जुन श्रीराजजीले उहाँलाई महारासको ठपमा केवलब्रह्ममा देखाउनुभयो।
महारासमा धेरै प्रकारका रामतहङ्क खेलियो- आँखा छोप्ने रामत, फुंदीको रामत,
भुलवनीको रामत, गढेको रामत, ताली बजाउने रामत, हात समाएर घुम्ने रामत,
कुट्टिनोको रामत, आँपको रामत, उडन खटोलेको रामत, नृत्यको रामत।

यसरी रासमा धेरै रामतहङ्क भए र धनीले यी सबैमा जीतको सोभा आफ्ना अंगनाहुलाई
दिइरहनुभयो। यी रामतहङ्कमा मैना र कोइली पनि आफ्नो मधुर स्वर गुञ्जाउँछन्, काग र
चकौर चराहङ्कले पनि निकै सुन्दर क्रिडा गर्छन्, मृग, बाँदर र मयूरले चारैतिर
उफेर नाच्छन। यी रामतहङ्कमा धनीले आफ्नो 12 हजार ठपहङ्क धारण गरेर प्रत्येक
सखीसंग आनन्दपूर्वक लीला गर्नुभयो र सबै सखीहङ्कको मनोकामना पूरा गर्नुभयो।

कहे इंद्रावती ए रामतडी, मारा वालाजी थई अति सारी ।
सघली संगे रमिया रंगे, एक पित एक नारी ॥
श्री रास प्र. 21 चौ. 8

अध्याय 5

श्री राजजीको अंतर्ध्यनिको लीला:-

अध्याय 5 : श्री राजजीको अंतर्ध्यनिको लीला:-

श्री राजजीको अंतर्ध्यनिको लीला:-

वृन्दावनमा रासको रामत गर्दै गर्दा सबै सखीहरू छुटिए। फेरि एकै ठाउँमा जम्मा हुँदा उनीहरूले आफ्जो प्राण प्रियतम अर्थात् धनीजीलाई देखेनन्। मतलब धनीजी अन्तर्ध्यन हुनुभयो। धनीजीको अन्तर्ध्यनिका कारणहरूः-

धनी जी को अंतर्ध्यन को कारणहरू :-

1. रासको रामतहरू पछि सबै सखीहरूले महसुस गरे कि राजजी पूर्ण ठपमा हाम्रो नियन्त्रणमा हुनुहुन्छ - "उठाउँले हाम्रो कपाल पनि बाटिदिनुहुन्छ, यदि हाम्रो गटना भुइँमा पर्यो भने उठाउनुहुन्छ र हामीलाई दिनुहुन्छ।" यसरी सखीहरूको मनमा धेरै मान आयो।
2. केवलब्रह्मको भूमि नौ रसको भूमि हो - श्रृंगार, वियोग, हांस्य, करुणा, रौद्र, वीर, भयानक, अद्भुत, शान्त। त्यसैले यहाँ वियोग पनि हुनु नै थियो।
3. अक्षरब्रह्मजीले पनि फटामोसीमा परेट यो लीला केवलब्रह्ममा नभएर परमधाममा भइरहेको छ भन्ने बुझन थाल्नुभयो। सबै सखीहरू पनि यस लीलामा मग्न भए किनभने उनीहरू आधा निद्रा र आधा जाग्रत अवस्थामा थिए (यस अवस्थामा उनीहरूले आफ्जो पतिलाई चिन्थे तर आफ्जो वास्तविक घर थाहा थिएन।) त्यसैले अक्षरब्रह्मजी र सखीहरू दुबैलाई वास्तविकता देखाउन पनि आवश्यक थियो।

फेर मूल सर्पे देख्या तित, ए दोऊ मग्न हुए खेलत।
जब जोस लियो खेंच कर, तब चित चौंक भई अछर ॥

श्री प्रकाश हिंदुस्तानी प्र. 37 चौ. 41

जब धनीजीले श्रीकृष्णजीको तनबाट आफ्जो जोश र आवेश हटाउनुभयो, श्रीकृष्णजीको तनमा अक्षरब्रह्मजीको आत्मा मात्र रहन्छ। अहिले श्रीकृष्णजीको तनमा श्रीराजजीको आवेश छैन, त्यसैले श्रीकृष्णजीको तन त्यहाँ हुँदा पनि सखीहरूको नजरबाट हराउँदछ। धनीजीको आवेश योगमायामा नै श्री राधिकाजीको तनमा प्रवेश गर्यो, तर श्री रायमाजी र सखीहरूलाई थाहा छैन कि धनीले उनीहरूलाई छोडेर कतै जानुभएको छैन भनेर र उनीहरू धनीको अनुपस्थितिले अत्यन्तै वियोगमा डुळ्छन्।

अंतर्धनिको समय श्री कृष्णजी तथा राधिकाजीको तनमा शक्तिहृदको समावेश-

श्री कृष्णजी:-

तनः- श्री कृष्णजी / बांके बिहारीजी / रास बिहारीजी

आत्मा:- श्री अक्षरब्रह्मजी

आवेशः- ✗ (कुनै आवेश छैन)

जीवः- ✗ (कुनै जीव छैन)

श्री राधिकाजी:-

तनः- श्री राधिकाजी

आत्मा:- श्री दयामाजी

आवेशः- श्री राजजी + जोश श्री राजजी

जीवः- ब्रजमंडलको राधिकाजीको जीव

श्री अक्षरब्रह्मजी फरामोसीबाट जागृत अवस्थामा आउनुः-

जब धनीजीले श्री कृष्णजीको तनबाट आफ्नो आवेश फिर्ता लिनुभयो, त्यसको केही क्षणपछि पनि अक्षरब्रह्मजीको आत्मा श्रीकृष्णजीको तनमा रहिएहो र अक्षरब्रह्मजी आश्र्यचिकित भएर होसमा आउनुभयो - "म कहाँ छु? मेरो यो पहिरन कस्तो हो? यो कुन वन हो र यी विरह गर्ने सखीहृद को हुन्?" यसटी आश्र्यचिकित भएपछि अक्षरब्रह्मजीको आत्मा परमधाममा आफ्नो मूल तनमा जागृत भयो र अब केवलब्रह्ममा श्रीकृष्णजीको तन मात्र बाँकी छ जसमा कुनै शक्ति छैन (न त श्रीराजजीको आवेश छ न श्री अक्षरब्रह्मजीको आत्मा)।

कौन बन कौन सखियाँ कौन हम, यों चौंक के फिरी आतम ।

रास आया मिने जाग्रत बुध, चुभ रही हिरदे में सुध ॥

श्री प्रकाश हिंदुस्तानी प्र. 37 चौ. 42

जब श्री अक्षरब्रह्मजी आफ्नो मूल तनमा जागृत हुनुभयो, उहाँलाई यो ब्रह्मलीला आफू स्वयंले हेर्न श्री राजजीसंग इच्छा गर्नुभएको र यो ब्रह्मलीला उहाँलाई श्रीराजजीले ब्रजमण्डलमा ब्रजलीला र योगमायामा रासलीलाको ढपमा देखाउनुभएको सबै कुरा याद आयो।

अब यो ब्रजलीला श्री अक्षरब्रह्मजीको हृदयमा अंकित भयो, तर यो अङ्गै अखण्ड भएको छैन। यस समयमा ब्रजलीला अखण्ड नहुनुको कारण रासलीला अङ्गै सम्पूर्ण नहुनु हो र रासलीला अखण्ड नगरी ब्रजलीला अखण्ड हुन सक्दैन।

अंतध्यनि लीलाको बेला सखीहृष्टको विरहावस्था:-

निःसंदेह, सखीहृष्टको अगाडि योगमायामा श्रीकृष्णजीको नूटी तन थियो, तर त्यसमा श्रीराजजीको आवेश नभएको कारणले त्यो शरीर सखीहृष्टको नजरबाट अदृश्य भयो र उनीहृष्ट आफ्जो प्रियतमलाई आफूसँग नपाएर दुःख र विरहले व्याकुल भए। सबै सखीहृष्टले मिलेर सोचे र धनी कहाँ हुनुहुन्छ भनेर सोधन द्यामाजी सामु गए। तर द्यामाजीलाई पनि सखीहृष्टले जंगलमा मुर्छित अवस्थामा भेटे, जसका कारण सखीहृष्टको धैर्यता ठुर्खो। यस्तो अवस्थामा कोही सखीहृष्ट बेहोस भए, कोही सखीहृष्ट विरहमा अत्यन्त धेरै तडिपए, कोही सखीहृष्टको आँखाबाट निरन्तर आँसुको धारा बग्न थाल्यो, तर कोही सखीहृष्ट अङ्गै धैर्यपूर्वक उभिरहे र मुर्छित अवस्थामा परेका सखीहृष्टलाई शोक नगर्न आग्रह गरे। “यसरी धनीले हामीलाई कुनै हालतमा छाइन सक्नुहुन्न भन्ने निश्चित छ, त्यसैले वृन्दावनमा धनीको खोजी गर्दैँ” भने। पूरै वृन्दावनमा खोज्दा पनि उनीहृष्टले धनीलाई कतै भेटेनन् र जुन वृन्दावन त्यति सुन्दर देखिन्थ्यो, त्यही वृन्दावन आफ्जो प्रियतमबिना आगो समान लाग्न थाल्यो।

जब विरहको पराकाष्ठा भयो, तब धनीजीकै अंतः प्रेरणाद्वारा सखीहृष्टको मनमा अनुकरण (नक्कल) लीला गर्ने विचार आयो। अनुकरण लीलामा श्री इन्द्रावतीजीले ‘श्री कृष्णजी’ को रूप धारण गरिन, कोही सखी नन्द बाबा, कोही सखी यशोदा मैया, कोही पूतना र धेरै सखीहृष्टले दाक्षसको भेषभूषा धारण गरे। वियोगको प्रबल ज्वाला सबै सखीहृष्टको मनमा जलिरहेको थियो, तर बाहिरी रूपमा उनीहृष्ट ब्रजको अनेकौँ प्रसंगको विभिन्न घटनाहृष्टको अभिनय गर्न थाले प्रियतमको विरहमा रोइरहँदा पनि खुरीसाथ अभिनयमा मग्न रहनु नै प्रेमको वास्तविक लक्षण हो।

आनंदे रोतां रमिए एम, जेने कहिए ते लछण प्रेम |
तेना उडी गया सर्वे नेम, रमतां कीधां कई चेहेन ||
श्री रास प्र. 33 चौ. 1

जब श्री इन्द्रावतीजीले श्री कृष्णजीको रूप धारण गरी आफ्जो मुखमा बाँसुरी राखिन्, तब उनले आफ्जो मनमा सोचिन् कि हे धनी! बाँसुरी त म तपाईंको भेष लिएर बजाइरहेकी छु, तर मेरो लाज अब तपाईंको हातमा छ र अब तपाईं प्रकट हुनै पर्छ। अब श्री इन्द्रावती सखीले बाँसुरी बजाउने बित्तिकै सबै सखीहरूले आफ्जो प्रियतम प्रकट हुनुभएको महसुस गरे र उनीहरू चर्को स्वरमा प्रियतम प्रकट हुनुभएको गीत गाउन थाले। यही सुन्दर घडीमा सखीहरूको जीवनको आधार श्री धामधनी प्रकट हुनुभयो। धनीजीलाई देख्नेबित्तिकै सबै साखीहरू दौडेर गएर प्रियतमलाई अँगालो हाले। यसपछि सबै सखीहरूको मनमा प्रियतमसंग रास क्रीडा गर्ने उत्साह अत्याधिक मात्रामा जाग्यो।

अध्याय 6

अंतध्यनि पश्चातको लीला

अध्याय 6 : अंतर्ध्यनि पश्चातको लीला

ब्रह्मानंद र भजनानंद स्वरूपमा फटकः-

अन्तर्ध्यनि भन्दा पहिले देखिने र अन्तर्ध्यनिपछि देखिने रूपमा कुनै भिन्नता छैन, सबै श्रृंगार पहिलेको जस्तै नै छ। तर अन्तर्ध्यनि भन्दा पहिलेको स्वरूपलाई ब्रह्मानन्द र अन्तर्ध्यनि पछिको प्रकट भएको स्वरूपलाई भजनानन्द भनिन्छ। यी दुवै स्वरूप सखीहृष्टलाई विरह गरेपछि मात्र प्राप्त भएको थियो।

ब्रजलीलामा सखीहृष्टले धेरै आनन्द लिए, तर रास लीलामा प्राप्त आनन्द ब्रजलीलाको भन्दा धेरै गुणा बढी थियो, किनभने ब्रजलीला कालमायामा भएको थियो र त्यसबेला सबै सखीहृष्ट पूर्ण रूपमा निद्रामा थिए, अर्थात् न त उनीहृष्टलाई श्रीराजजीसँग आफ्ञो सम्बन्ध याद थियो, न उनीहृष्टलाई आफ्ञो घर थाहा थियो।

अर्कोतर्फ रासलीला योगमायाको ब्रह्माण्डमा भयो र यहाँ सखीहृष्टले आफ्ञो धनीजीलाई पहिचान गरेका थिए तर, यहाँ पनि सखीहृष्टलाई निजघरको पहिचान भने थिएन। त्यसैले जति धेरै सुख मिल्छ, त्यसपछिको विरह त्यति नै गहिरो हुँदै जान्छ।

जसरी ब्रजलीलाभन्दा रासलीलाको आनन्द बढी थियो, त्यसैगरी योगमायामा रामतपछिको विरह पनि ब्रजमा भएको विरहभन्दा धेरै थियो। जब पीडादायक विरहपछि धनीजीको स्वरूप प्रकट भयो, उहाँ झनै धेरै मनमोहक देखिनुभयो, जसलाई भजनानन्द स्वरूप भनिन्छ। यस स्वरूपमा नयां प्रकारको विशेष प्रेमको श्रृंगार थियो तथा यस स्वरूपमा सखीहृष्टलाई प्रेमले तृप्त गर्ने तीव्र इच्छा थियो। सखीहृष्टले यो स्वरूपसँग लीला गरेट अपार आनन्द लिए।

आया सर्वप कर नए सिनगार, भजनानंद सुख लिए अपार ।
दोऊ आतम खेले मिने खांत, सुख जोस दियो कर्द भांत ॥
श्री प्रकाश हिंदुस्तानी प्र. 37 चौ. 46

श्री इन्द्रावतीजी र श्री केसरबाईजीको प्रेमपूर्ण विवाद:-

अन्तर्ध्यनिको लीलापछि सखीहङ्कले धनीजीसँग यस्तो रामत गर्छन् जसमा उनीहङ्कले धनीलाई हुटेक पल घेरेर राख्छन् ता कि उहाँ फेरी अन्तरध्यान नहुनुहोस्। सबै सखीहङ्कले हेर्दा हेर्दैं श्री इन्द्रावतीजीले धनीजीसँग धेरै रामतहङ्क गर्छिन्।

श्री इन्द्रावतीजी -

"मैले धामधनीलाई समातेर राखेकी छु, हेरौं कुन सखीले धनीलाई मेरो हातबाट छुटाउन सकिछन्!"

श्री केसरबाईजी -

"ए सखी, तिमीले प्रियतमसँग धेरै रामत गयौं। अब छोडिदेउ, ता कि हामी पनि पियासँग रामत गर्न सकाँ।"

श्री इन्द्रावतीजी -

"म मेरो प्रियतमलाई कुनै पनि हालतमा छाड्ने छैन। तिमी चाहे जतिसकै बलको प्रयोग गर, वालाजीको हात मात्र समात्न सक्ने छौ। म पहिलेदेखि नै वालाजीसँग लीला गरिरहेकी छु, त्यसैले तिमी वालाजीलाई लिएर जान सकिन्नौ।"

श्री केसरबाईजी -

"तिमीले प्रियतमसँग रामत लीला गरेको धेरै समय भैसक्यो, यस्तो अवस्थामा मेरो प्राण प्रियतम, मेरो जीवनको आधारलाई तिमी किन छोडिनौ?"

श्री इन्द्रावतीजी -

"तिक्रो अगाडि कुनै कमजोर, असहाय सखी छैन। जतिसुकै बलको प्रयोग गरे पनि तिमीले मबाट मेरो प्रियतमलाई छुटाउन सकिनौ।"

यी दुईबीचको यस्तो विवाद देखेर श्रीराजजी हाँस्न थाल्नुभयो। प्रियतमले उनीहुङ्कलाई थान्त गराउन खोज्नुभयो तर कोही पनि अलिकति पनि झुक्न तयार भएनन्। यसपछि रामतलाई रमाइलो बनाउन श्रीराजजीले सबै सखीहुङ्कसंग अलग-अलग रूप धारण गरेट लीला गर्नुभयो, जसले गर्दा सबै सखीहुङ्क सन्तुष्ट भए। श्री केसरबाईजीलाई लाग्यो कि धनीजी उनीसँग मात्रै हुनुहुङ्क, त्यसैगरी श्री इन्द्रावतीजीलाई पनि लाग्छ कि धनीजी उनीसंग मात्रै लीला गर्दै हुनुहुङ्क। तर प्रियतमले 12 हजार रूप धारण गरेट सबै सखीहुङ्कसंग आनन्दमयी लीला गर्नुभयो।

यस लीलापछि जब श्री इन्द्रावतीजी र श्री केसरबाईजीले एक अकलिई भेटे, तब दुबैले मनमनै लाज माने र भने, "हे मित्र, हामीले आपसमा झगडा गरेट कस्तो नराक्रो काम गयौं।" दुबैले एकअकलिई निकै उत्साहका साथ अङ्गालो हाले। यसरी एक-अकसिंग प्रेमको चाहनाले गर्दा उनीहुङ्कले आफू बिचको मनमुठावलाई समाप्त गरे। सखीहुङ्कको मनमा जस्तो प्रकारको इच्छा थियो, धनीजीले सबै इच्छाहुङ्क पुरा गर्नुभयो।

वृन्दावनमा रामतहुङ्क खेलेपछि सबै सखिहुङ्क धनीजीसँग जमुनाजीको किनारमा आए। जल क्रीड़ा गर्न सखीहुङ्कले जमुनाजीमा प्रवेश गरे र जलमा प्रवेश गर्नु पहिला सबको वस्त्र पनि जल क्रीड़ाको योग्य हुने गरि बदलियो। जलमा धनीजीसँग अनेक प्रकारका खेलहुङ्क खेलेट सखिहुङ्कले अपार आनन्दको अनुभव गरे। जल क्रीड़ा पछि सुन्दरबाई, ईन्द्रावती, रत्नावती, र लालबाई जमुनाजीबाट सर्वप्रथम बाहिर निस्किए र आफ्जो सबै अंगको श्रिंगार गरे। यी चारसखीहुङ्कले मिलेट श्री द्यामाजीलाई अति प्रेमपूर्वक वस्त्र र आभूषण पहिराए। यसैबिच प्रियतमले अति प्रेमपूर्वक श्री द्यामाजीको कपाल बाटिदिनुभयो। त्यसपछि आसबाई, कमलावती, फूलबाई, र चम्पावती मिलेट एकसाथ आफ्जो श्रींगार गरे र फेरि यी चार सखिहुङ्कले मिलेट श्री राजजी को श्रृंगार गरे र सबै सखिहुङ्कले मिलेट एक-अकको श्रृंगार पनि गरे।

अब सबै सखिहङ्ग भोजन लिनको लागि अलग-अलग पंक्तिमा बसे। श्री इन्द्रावती जी 100 सखिहङ्गसँग विधिवत भोजन पसिकिनको लागि तयार भडन र सबको थालमा अनेक प्रकारका व्यंजन पसिकिइयो। श्री राजजीले सब सखिहङ्गसँगै भोजन ग्रहण गर्नुभयो।

जो सखिहङ्ग भोजन पसिकिरहेका थिए, उनीहङ्गलाई स्वयं श्री राजजीले आफ्नै हातले भोजन पसिकिनुभयो। सबैले पान को बीडा पनि ग्रहण गरे। भोजन ग्रहण गरेपछि सबै सखिहङ्ग श्री राजजीसँग उहाँलाई घेरेट बसे र उहाँसँग प्रेमपूर्वक कुरा गर्न लागे।

सखीहङ्ग श्री राजजीसँग परमधाम फर्किनु

धामधनीसँग प्रेममयी कुरा गर्दा सबै सखीहङ्गले विरहका ती पलहङ्ग सम्झे, जसमा उनीहङ्गले धेरै पीडा भोगेका थिए।

अब श्री इन्द्रावतीजी श्री राजजीलाई सोधिन्-

“हामीबाट के अपराध भयो र तपाईंले हामीलाई वृन्दावनमा एकलै छाडेर जानुभयो। तपाईंलाई त त्यो विरहको पीडा नै थाहा छैन।”

श्री राजजी सखीहङ्गलाई भन्नुहुन्छ-

“मैले एक पलको लागि पनि वृन्दावन छोडिन, तिमीहङ्ग र मेरो बीचमा एउठा रुख आएको थियो, जसको कारणले तिमीहङ्गले मलाई देख्न सकेनौ। हे सखीहङ्ग! म तिमीहङ्गबाट कहिल्यै अलग हुनै सकिदैन किनभन्ने हाम्रो आत्मा एउटै छ।”

यसपछि श्री इन्द्रावतीजीलाई धनीजीले ब्रज छोडेर योगमाया पुग्दा सबै सखीहङ्गलाई भन्नुभएको व्यंग्यात्मक वचनहङ्ग याद आउँछ।

अब श्री इन्द्रावतीजी श्रीराजजीलाई सोधन्नुहुन्छ- “यस्तो लाग्छ कि हाम्रो अनादि कालदेखि चलिआएको प्रेमको सम्बन्ध छैन, त्यसैले तपाईंले हामीलाई त्यस्तो वचन लगाउनुभयो।”

श्री इन्द्रावतीजीको कुरा सुनेट धनीजी भन्नुहुन्छः-

“हे सखीहुङ! तिमीहुङको पठीक्षा लिनको लागि मात्रै मैले त्यस्ता शब्दहुङ बोलेको हुँ, कतै तिमीहुङभित्र ब्रजमा जस्तै मायाको प्रवेश त छैन भनेर। यदि मायाको प्रवेश भएको भए तिमीहुङले मसँग रातभर उत्साहका साथ रासको आनन्द लिन सक्ने थिएनौ। तिमीहुङभित्र मायाको कुनै आसक्ति नहुनुको कारण आज म तिमीहुङसंग छु।”

अब सखीहुङ श्रीराजजीसंग भन्छन्:-

“हे प्रियतम! हामीले वृन्दावनमा जताततै तपाईंलाई खोज्यौँ, तर कतै तपाईंलाई देखैनौँ। यदि त्यतिबेला तपाईं वृन्दावनमा हुनुभएको भए हामीले वियोगको असह्य पीडा किन भोग्नुपर्थ्यो? हामीले वृन्दावनको हटेक लताको झारपातमा समेत तपाईंलाई खोज्यौँ। हामी सबै विरहको पिडामा धेरै रोयौँ। धेरै दिमाग लगाएर तपाईंलाई खोज्यौँ तर तपाईंलाई कसैले कतै भेटेनौँ र पनि तपाईं हामीलाई छोडेर कतै गएको थिझन भन्नुहुन्छ। हामीले वृन्दावनमा तपाईंलाई खोज्दा किन हाम्रो सामु आउनुभएन? यदि तपाईं हामीबाट टाढा हुनुभएको थिएन भने हाम्रो विरहावस्थाको पुकार किन सुन्नुभएन? हामी यति लामो समयसम्म पीडामा रोएको हेर्न कसरी सक्नुभयो धनी? हामी भन्न सक्छौँ कि तपाईं वृन्दावनमा त पकै हुनुहुन्न थियो। हामीले यति धेरै पीडा सहन सक्यौँ किनभने हामीलाई आफ्जो चेतनामा तपाईंसँगको अनादि सम्बन्ध थाहा थियो। हामीलाई आशा थियो कि तपाईंले हामीलाई कहिल्यै छोड्नुहुने छैन, नत्र हामी त्यही क्षणमा आफ्जो प्राण त्यागिदिने थियौँ।

(त्यतिबेला धनीजीको आवेश स्वरूप श्री॒यामाजीको हृदयमा बसेको रहस्य सखीहुङलाई ज्ञात थिएन, किनभने सखीहुङ त्यस समय पूर्ण जाग्रित अवस्थामा थिएनन्।)

श्री राजजी सखीहुङलाई भन्नुहुन्छः-

“सखीहठ, तिमीहठ पूर्ण सत्य बोल्दैछौ। जब हामी रासको रामतहठ खेल्दै थियौं, तब हामी बिच मात्र एक पलको लागि उठाठा ठख अगाडि आएको थियो। तिमीहठ त्यो बेला प्रेमको गहिराईमा दुबेका थियौ, त्यसैले त एक पलको बिछोड पनि तिमिहठलाई युगाँ जस्तो लाग्यो। यसरी तिमीहठले धेरै दुःखभोग्यौ। अब धनीजी भन्नुहुन्छ कि “सखीहठ, तिमीहठलाई जुन विरहको पीडा भयो, त्यो भन्दा पनि बढी पीडा मलाई भयो।” श्रीराजनीले ब्रजबाट रासमण्डल जाने समयलाई याद गरा एर समझाउनुहुन्छ र भन्नुहुन्छ कि सखीहठ! जब म कालमायाको ब्रह्माण्ड छोडेर योगमायाको ब्रह्माण्डमा (केवलब्रह्मको भुमिका) आएँ, तब मेरो आदेशद्वारा केवलब्रह्मको अद्वार्गिनी आनन्द योगमायाले रासको लागि मात्र एक क्षणमा नित्य वृन्दावन रचना गरिन्। मनमा तिमीहठलाई भेट्ने प्रबल चाहना थियो। तिमीहठलाई ब्रजबाट यहाँसम्म बोलाउन हातमा बाँसुरी लिएँ, तर यति समयको वियोग पनि मेरो लागि धेरै पीडादायी थियो।” यसरी धनीजीले सखीहठको विरहभन्दा आफ्जो विरह अत्यन्तै पीडादायी बताएर सखीहठ

श्री इंद्रावती जी :-

“हे प्रियतम! अब म तपाईंसँग यति मात्र भन्छु कि तपाईं एक पलको लागि पनि हामीबाट अलग नहुनुहोस्। अब तपाईं हामीलाई त्यो घरमा लैजानुहोस्, जहाँ हामी तपाईंबाट एक पलको लागि पनि अलग हुन नपरोस्”

**हुवे वाला हुं एटलूं मांगूं खिण एक अलगां न थैए।
जिहाँ अमने विरह नहीं, चालो ते घर जैए ॥**
श्री रास प्र. 47 चौ. 43

हामीले हाम्रो धनीसँग परमधाममा दुःखको खेल हेर्ने इच्छा गरेका थियौं, जसलाई धनीजीले ब्रज र रासमा देखाउनुभयो र रासको आनन्दले हाम्रो मनलाई पनि आनन्दित बनाउनुभयो। यसपछि धनीजीले हामीलाई हाम्रो मूल घर परमधाममा लानुभयो र श्री अक्षरब्रह्मजी पनि परमधाममा आफ्जो मूल तनमा जागृत हुनुभयो। अर्थात् श्री अक्षरब्रह्मजी, श्री ऋयामाजी महारानी र सखीहठको आत्मा आ-आफ्जो मूल तनमा फर्किए।

अध्याय 7

अखंड ब्रजलीला तथा रासलीलाको रहस्य

अध्याय 7 : अखंड ब्रजलीला तथा रासलीलाको रहस्य

अखंड ब्रजलीला तथा रासलीला

ब्रज तथा रासलीला कहाँ अखण्ड भयो?

श्री अक्षरब्रह्मजी आफ्नो मूल तनमा जागृत हुनेबित्तिकै ब्रज र रासको लीलालाई अखण्ड गर्नुहुँछ। रास खेल्न त केवलब्रह्म (बुद्धिको स्वरूप) भित्र खेलियो, तर यो अखंड भने अक्षरब्रह्मजीको चित्तको स्वरूप सबलिकब्रह्मको महाकरणमा भयो र रासलाई अखण्ड गरेपछि मात्र सबलिकब्रह्मको कारणमा ब्रजलीलालाई अखण्ड गरियो।

अष्ट चितमें ऐसो भयो, ताको नाम सदा सिव कह्यो ।

बृज रास दोऊ ब्रह्मांड, ए ब्रह्म लीला भई अखंड ॥

श्री प्रकाश हिंदुस्तानी प्र. 37 चौ. 49

यसरी श्री अक्षर ब्रह्मजीको चित्तमा ब्रजलीला अखण्ड भएकाले सबलिकब्रह्मको नाम सदाथिव चेतन भयो। ब्रज र रासका यी दुई लीलाहठलाई ब्रह्मलीला भनिन्छ, जुन योगमायाको ब्रह्माण्डमा अखण्ड भइसकेका छन्। (तिनीहरू आज पनि भइरहेका छन्।)

अखंड रासका सबै तनहुँमा शक्तिको समावेश:-

श्री कृष्णजी:-

नूटी तनः- श्री कृष्णजी / श्री रास बिहारीजी / श्री बांके बिहारीजी

जीवः- ✗ (कुनै जीव छैन)

आत्मा:- ✗ (कुनै आत्मा छैन)

आवेशः- ✗ (कुनै आवेश छैन)

श्री राधिकाजी:-

नूटी तनः- श्री राधिकाजी

जीवः - ब्रजमंडल (कालमाया) को राधिकाजीको जीव

आत्मा:- ✗ (कुनै आत्मा छैन)

सखीहृष्टः:-

नूरी तनः:- 12000 सखीहृष्टको नूरी तन

जीवः - ब्रजमंडल (कालमाया) का गोपीहृष्टको उत्तम जीव

आत्मा:- × (कुनै आत्मा छैन)

परमधामका आत्माहृष्ट ब्रजमा गोपीहृष्टको तनमा जुन जीवमा बसेका थिए, ती जीवहृष्ट पनि रासमा अखण्ड भए र आत्माहृष्ट परमधाममा फर्किए। 12000 सखीहृष्टका यी नूरी तन आज पनि रासमा श्री कृष्णजी (किशोर स्वरूप) र श्री राधिकाजीको नूरी तनसँग लीला गदै छन्। श्री राधिकाजी, सखीहृष्टका जीवहृष्ट ब्रजमण्डलमा (कालमायामा) पनि थिए, यी जीवहृष्टले योगमायामा रासको पनि आनन्द लिए र सबलिकब्रह्ममा अखण्ड भएको रासमा पनि अखण्डता प्राप्त गरे।

रासपछि ईश्वरीसृष्टिको सुरता कहाँ गयो?

श्री अक्षरब्रह्मजीले विशेष गरी यो खेल हेन्किको लागि 24 हजार सुरताहृष्ट धारण गरेका थिए, जसलाई ईश्वरीसृष्टि भनिन्छ। योगमायामा रास खेल्न 12 हजार सखीहृष्टको तनमा **24 हजार ईश्वरीसृष्टिहृष्टले** प्रवेश गरे। ईश्वरीसृष्टिले रास खेल्नको लागि छुट्टै तन पाएनन्। त्यसैले रासपछि, सबैको आत्मा आफ्जो मूल स्थानमा फर्कियो - ब्रह्मसृष्टिहृष्ट परमधाममा पुगे, अक्षरब्रह्मजीको आत्मा पनि परमधाममा आफ्जो मूल स्थानमा पुग्यो। त्यस्तै ईश्वरीसृष्टिहृष्ट पनि आफ्जो मूल स्थान योगमायाको सत्त्वरूपब्रह्ममा गए।

श्री ब्रज लीला कहाँ अखण्ड भयो? अनि यसमा को-को अखण्ड भए?

ब्रजलीला 11 वर्ष 52 दिनसम्म खेल्न त कालमायाको ब्रह्माण्डमा खेलियो, तर यसलाई रासलीला अखण्ड भएपछि योगमायाको सबलिकब्रह्मको कारणमा अखण्ड गरियो। ब्रजलीलामा अखण्ड भएका तन र यसका शक्तिहृष्ट यस प्रकार छन्:-

श्री कृष्णजी:-

नूरी तनः- श्री कृष्णजी / बालमुकुंदजी (योगमायाको नूरी तन)

जीवः- विष्णुजी

आत्मा:- × (कुनै आत्मा छैन)

आवेशः- × (कुनै आवेश छैन)

श्री राधिका जी :-

नूटी तनः- श्री राधिकाजी (योगमायाको नूटी तन)

जीवः - × (कुनै जीव छैन)

आत्मा:- × (कुनै आत्मा छैन)

सखीहृष्टः-

तनः- 12000 नूटी तन (योगमायाको नूटी तन)

जीवः- × (कुनै जीव छैन)

आत्मा:- × (कुनै आत्मा छैन)

ईश्वरीसृष्टिः-

तनः- 24000 (नूटी तन योगमायाको)

जीवः- 24000 जीव (कालमायाको ब्रज मंडलमा कुमारिका सखीहृष्टको तनमा भएको)

सुरता:- × (कुनै सुरता छैन)

जीवसृष्टिः-

ब्रजमंडलमा जो जीवसृष्टि श्री कृष्णजीको सानिध्यमा आए, उनीहृष्टलाई पनि ब्रजलीला (सबलिकब्रह्म) मा अखंड गरियो।

तनः- नूटी तन (योगमायाको)

जीवः- कालमायाको ब्रजमंडलका जीव

आत्मा:- × (कुनै आत्मा छैन)

कालमायाको ब्रजमण्डलको तन योगमायाको ब्रह्माण्डमा प्रवेश गर्न सक्दैन, त्यसैले कालमायाको तनहृष्ट नष्ट भए र सबलिक ब्रह्मको कारणमा अखण्ड ब्रजलीलामा श्री कृष्णजी (बालस्वरूप), राधिकाजी, सखीहृष्ट र जीवसृष्टिहृष्टको योगमायाको नूटी तनहृष्टले लीला गरिरहेका छन्। योगमायाको ब्रह्माण्ड कालमायाको ब्रह्माण्ड भन्दा धेरै फरक छ, जहाँ कुनै तनलाई कार्यर्थील बनाउन कुनै जीवको उपस्थिति हुनु आवश्यक छैन। यी सब नूटी तनहृष्ट आज पनि अखण्ड रूपमा लीला गरिरहेका छन्।

रासलीलाको समयमा सबै जीवहृष्टको स्थान :-

प्रलय पछि जब ब्रह्मसृष्टिहृष्टको जीव पनि उनीहृष्टको सुरताको साथमा रास खल्जको लागि केवल ब्रह्ममा गए, त्यस समयमा अन्य सबै जीवहृष्ट जो ब्रज मंडलमा थिए जसमा

ईश्वरीसृष्टिहठको जीव, श्री कृष्णजीको सानिध्यमा आएका जीव र अन्य जीवसृष्टिहठको जीव जो श्री कृष्णजीको सानिध्यमा आएका थिएनन्, अर्थति राधिकाजी र ब्रह्मसृष्टिहठको जीवलाई छोडेर 14 लोकका सबै जीवहठलाई कारण प्रकृतिमा सुषुप्ति अवस्थामा राखियो। त्यसैगरी रासलीलालाई अखंड गरेपछि जब ब्रजलीलालाई अखंड गरियो, तब यिनीहठमध्य ईश्वरीसृष्टिहठको जीव र जो जीवसृष्टि श्री कृष्णजीको सानिध्यमा आएका थिए, तिनीहठलाई सवलिक ब्रह्मको कारणमा ब्रजलीलामा अखण्ड गरियो।

अध्याय 8

प्रतिक्रिया लीलाको गोप्य रहस्य

अध्याय ४ : प्रतिबिम्ब लीलाको गोप्य रहस्य

प्रतिबिम्ब रासलीलाका लुकेका रहस्यहरूः-

ब्रजबाट रासमा जानका लागि सखीहरूले आफ्नो तन छोड्ने बित्तिकै ब्रजको ब्रह्माण्ड प्रलय गरियो। यसमा केवल त्यो एक ब्रह्माण्डको (चौदह लोक) प्रलय गरियो, जसको अंथ ब्रजमण्डल थियो।

यस्ता अनगिन्ती ब्रह्माण्डहरू अळ पनि छन्, तर तिनीहरूको प्रलय गरिएन। यदि बाँकी सबै ब्रह्माण्डहरू प्रलय गरिएका भए, त्यसलाई महाप्रलय भनिने थियो। रासपछि योगमायामा रासलीला र ब्रजलीला अखण्ड गरियो र त्यसमा अखण्ड गरिएका जीवहरू यस प्रकार छन्:-

- १.) ब्रह्मसृष्टिका जीवहरू (रासमा अखण्ड भए)**
- २.) ईश्वरीसृष्टिका जीवहरू (ब्रजलीलामा अखण्ड भए)**
- ३.) जीवसृष्टिहरूका जीव (जो श्री कृष्णजीको सानिध्यमा आए) (ब्रजलीलामा अखण्ड भए)**

ब्रजलीला र रासलीला अखण्ड भएपछि कालमायामा ब्रजको नयाँ ब्रह्माण्डको निमणि गरियो र यसपूर्व श्रीकृष्णजीले जहाँ (कालमायाको वृन्दावनमा) बाँसुरी बजाउनुहुन्थ्यो, त्यही आएर श्रीकृष्णजीले बाँसुरी बजाउनुभएपछि यहाँबाट प्रतिबिम्बको लीला सुन भयो। परब्रह्मको आदेशले यो नयाँ ब्रह्माण्ड यस्तो चमत्कारिक ढंगले सृजना भयो कि यसमा बर्ने मानिसहरूले हामी पहिलेको ब्रह्माण्डका बासिन्दा हौं, हामी यसमा लामो समयदेखि बर्दै आएका छौं भन्ने ठाने।

प्रतिबिम्ब रासलीला श्री कृष्णजी, श्री राधिकाजी र सखीहरूको रूपमा कसले खेले:-

श्री कृष्णजी:-

तनः- श्री कृष्णजीको (११ वर्ष ५२ दिनको कालमायाको नयाँ तन)

जीवः- भगवान विष्णुजीको

आत्मा:- ×

आवेश/शक्तिः- सबलिक ब्रह्मको मठाकारणमा अखण्ड भएका रास बिहारीजीको तनको आवेश।

श्री राधिका जी :-

तनः- श्री राधिकाजीको (कालमायाको नयाँ तन)

जीवः- कालमायाको नयाँ जीव

सुरता :- वेदऋचा सखीको

वेदऋचा सखीहूङ्कः- प्रतिबिम्ब लीलामा 12000 ब्रह्मसृष्टिहूङ्को स्थानमा अहिले श्रीकृष्णजीसँग लीला गर्ने सखीहूङ्कमा वेदऋचा सखीहूङ्को सुरता आएको छ, त्यसैले अब उनीहूङ्कलाई वेदऋचा सखीहूङ भनिनेछ।

तनः- 12000 कालमायाको नयाँ तन

जीवः- कालमायाको नयाँ जीव

सुरता :- वेदऋचा सखीहूङ्को

प्रतिबिम्बका सखीहूङ्कः- प्रतिबिम्ब लीलामा 24000 ईश्वरीसृष्टिको स्थानमा अहिले श्रीकृष्णजीसँग लीला गर्ने सखीहूङ्कमा सबलिक ब्रह्मको कारणमा अखण्ड भएका ईश्वरीसृष्टिका जीवहूङ सुरता ठपमा आएक छन् र अब उनीहूङ्कलाई प्रतिबिम्बका सखीहूङ भनिनेछ।

तनः- 24000 कालमायाको नयाँ तन

जीवः- कालमायाको नयाँ जीव

सुरता:- सबलिक ब्रह्मको कारणमा अखण्ड भएका ईश्वरीसृष्टिका जीवहूङ सुरता ठपमा

जीवसृष्टिः- श्रीकृष्णजीको सानिध्यमा आएका ती जीवसृष्टि जसको जीव सबलिक ब्रह्मको कारणमा अखण्ड भएको थियो।

तनः- कालमायाको नयाँ तन

जीवः- कालमायाको नयाँ जीव

सुरता:- x (कुनै सुरता छैन)

रास जुन सबलिक ब्रह्मको महाकारणमा र ब्रजलीला जुन सबलिक ब्रह्मको कारणमा अखण्ड भयो, त्यसको प्रतिबिम्ब सबलिक ब्रह्मको स्थूल (सबलिक ब्रह्मको स्थूल = अव्याकृतको महाकारण) मा पर्यो। अव्याकृत ब्रह्मको स्थूलमा वेदहूङ्को स्थान छ। यी वेदहूङ आफ्जो ज्ञानको प्रकाश लिएर प्रत्येक ब्रह्माण्डमा अवश्य आउँछन्। जब वेदहूङले रासलीलाको प्रतिबिम्ब अव्याकृत ब्रह्ममा परेको देखे, तब वेदहूङ्को मनमा पनि यो लीला हेनें इच्छा भयो, किनभने उनीहूङ्कले त यस्तो प्रेममयी लीला कहिल्यै देखेका थिएनन्।

अखण्ड रासको प्रतिबिम्ब जुन अव्याकृत ब्रह्मको महाकारणमा पनि पर्यो, यहि प्रतिबिम्बवाला रास बिहारीजीको स्वरूपले वेदहृष्टलाई आदेश दिनुभयो कि हजुरहृष्टको मनमा जुन प्रेममयी लीला हेँ इच्छा जागेको छ, त्यसलाई पूरा गर्नको लागि हजुरहृष्ट सुरताको रूप धारण गर्नुहोस। जब वेदहृष्टले सुरता रूप धारण गरे, तब उनीहृष्टलाई वेदऋचा सखीहृष्ट भनियो। यिनै वेदऋचा सखीहृष्टको सुरतालाई कालमायामा 12000 गोपीहृष्टको शरीरमा उतारियो र 24000 प्रतिबिम्बका सखीहृष्टको रूपमा ती ईश्वरीसृष्टिका जीवहृष्टलाई सुरतारूपमा उतारियो जो सबलिक ब्रह्मको कारणमा ब्रजलीलामा अखण्ड छन्।

यी अखण्ड भएका जीवहृष्टको सुरतालाई पनि यहि कारणले कालमायामा अवतरण गरियो किनभने कुमारिका सखीहृष्टको जीवहृष्टले ब्रज (कालमाया) मा श्रीकृष्णजीसँग प्रेममयी लीला खेल्न माग गरेका थिए र यी जीवहृष्टले धेरै व्रत पनि गरेका थिए। अनि यी जीवहृष्ट अखण्ड रास खेल्नको लागि केवलब्रह्ममा गएका थिएनन्, त्यहाँ केवल ईश्वरीसृष्टिका सुरताहृष्ट गएका थिए। तसर्थ, यी जीवहृष्टको मनोकामना पूरा गर्न र यिनीहृष्टलाई प्रतिबिम्बको रास खेलाउन कालमायामा ल्याइयो। प्रलयपछि जब ब्रजको नयाँ ब्रह्माण्डको निमणि भयो, यसलाई प्रतिबिम्बको रासको रातबाटै सुर्ख गरियो र यो एक रातलाई 6 महिनाको लामो बनाइयो। आदिनारायणजीले रञ्जुभएको कालमायाको ब्रह्माण्डमा पहिलो पटक यस प्रकारको प्रेममयी लीला भइरहेको थियो। त्यसैले उनले यो एक रातलाई 6 महिनाको लामो बनाएर यसको आनन्द लिइरहे।

यो 6 महिना बराबरको रात बिताएपछि सबै सखीहृष्ट आ-आफ्नो घरमा गएर सुत्थन्। बिहान जब सबै गोपहृष्ट उठ्छन्, उनीहृष्टले आ-आफ्ना पत्नीहृष्ट आफ्नो छेउमा सुतेको देख्छन् र उनीहृष्टलाई याद नै हुँदैन कि कसरी राती बाँसुरीको आवाज सुन्ने बित्तिकै सबै सखीहृष्टले आफ्नो तन त्यागेका थिए। ब्रजको ब्रह्माण्ड प्रलय भन्दा पहिलेको जस्तै चल्न थाल्दछ किनकी बाहिरी रूपमा तन पहिले जस्तै देखिन्थ्यो तर भित्रका सबै शक्तिहृष्ट र जीव कसरी परिवर्तन भइसकेका थिए भन्ने आभास कसैलाई पनि थिएन।

टिप्पणी: योगमायामा प्रवेश गरेपछि जीव जीवको रूपमा रह्न्दैनन्, तिनीहृष्ट पनि सुरता रूप बन्दछन्। ईश्वरीसृष्टिका जुन जीव ब्रजलीलामा अखण्ड भएका थिए, ती पनि सुरतारूप बने र उनीहृष्ट नै प्रतिबिम्ब रासलीलामा कुमारिका सखीहृष्टको ठाउँमा आए।

प्रतिबिम्बको रास किन खेलियो?

प्रतिबिम्बको रास खेल्नुको कारण यस प्रकार छः-

1. वेदहृष्ट (वेदऋचा सखीहृष्ट) को इच्छा पूरा गर्ने।
2. 24000 ईश्वरीसृष्टिको जीवहृष्टको इच्छा पूरा गर्ने।
3. यो कालमायाको ब्रह्माण्डमा आमखलक वा जीवसृष्टिलाई थाहै छैन कि योगमायाको ब्रह्माण्डमा रासलीला खेलिएको थियो। त्यसैले जीवसृष्टिलाई पनि रासलीला खेलिएको थियो वा यस्तो प्रेममयी लीला भएको थियो भनी विश्वास दिलाउनको लागि यसलाई कालमायामा प्रतिबिम्बको रासको ढपमा खेलियो। जसले गर्दा जब धर्मशास्त्रमा रासको बारेमा लेखिनेछ, उनीहृष्टलाई यसको आभास होस्।

जो प्रगट लीला न होवे दोए, तो असल नकल की सुध क्यों होए
ता काटन ए भई नकल, सुध करने संसार सकल ॥
श्री प्रकाश हिंदुस्तानी प्र. 37 चौ. 56

राधिकाजी, सखीहृष्ट र जीवसृष्टिमा नयाँ जीव कहाँबाट आए?

श्रीकृष्णजीको सानिध्यमा आउन नसकेका जीवसृष्टिहृष्टलाई यो नयाँ ब्रह्माण्ड निर्मण हुनेबित्तिकै यहाँ बनेका नयाँ तनहृष्टमा पठाइयो। तर यस नयाँ ब्रह्माण्डमा केही जीवहृष्ट कम भए जो योगमायाको ब्रह्माण्डमा रासलीला र ब्रजलीलामा अखण्ड भएका थिए।

तसर्थ, श्री राधिकाजी, वेदऋचा सखीहृष्ट (12000), प्रतिबिम्बका सखीहृष्ट (24000) र अन्य जीवसृष्टि (जो अखण्ड भए), उनीहृष्टको कालमायामा बनेका नयाँ तनमा नयाँ जीवहृष्टले प्रवेश गरे। ईश्वरीसृष्टिका जीवहृष्टले ब्रजमण्डलको प्रलय देखेका थिए जब सखीहृष्ट आफ्जो देह त्याग गरिरहेका थिए। त्यसपछि ईश्वरीसृष्टिले पनि आफ्जो तन त्यागे र उनीहृष्टको सुरता रास खेल्न केवलब्रह्ममा योगमायाको ब्रह्माण्डमा पुगेका थिए।

जुन समयमा ईश्वरीसृष्टिको सुरता रास खेल्न केवलब्रह्ममा गएको थियो, त्यस समय उनीहुङ्का जीवहुङ्का कारण प्रकृतिमा सुषुप्ति अवस्थामा थिए र रासलीलालाई अखण्ड गरिएपछि जब ब्रजलीलालाई अखण्ड गरियो, तब यिनीहुङ्का जीव सबलिक ब्रह्मको कारणमा ब्रजलीलामा अखण्ड भए। अनि पुनः यिनै जीवहुङ्का सुरता कालमायाको प्रतिबिम्ब लीलामा 24000 प्रतिबिम्बका सखीहुङ्कमा आयो। त्यसैले त “हामी थारी त्यागेर एक प्रकाशमयी उज्यालो ब्रह्माण्डमा पुगेका थियौं भन्ने एक अस्पष्ट सम्झना यी प्रतिबिम्बका सखीहुङ्कलाई थियो, तर “हामी कसरी फर्किएर यहाँ आयौं” भन्ने यो रहस्य उनीहुङ्कले कहिल्यै बुझन सकेनन्। जब प्रतिबिम्बका सखीहुङ्कको नै आशंका मेटिएन भने अळले के गर्न सक्छन् र? बेहुदको गहिरो रहस्य ब्रह्मसृष्टिहुङ्क बाहेक अळ कसले जान्न सक्छन र? यस संसारका जीवहुङ्क बेहुदको गहिरो रहस्य बुझन पूर्णिपमा असमर्थ छन्। प्रतिबिम्बका सखीहुङ्कले अमवथा यहि माने कि “रासलीला हामीले नै गरेका थियौं र यो प्रतिबिम्ब लीलामा पनि हामीले नै लीला गरिरहेका छौं।”

धोखा इनों का भी ना मिट्या, तो कहा करे और ।
बेहुद वानी के माएने, क्यों होवे दूजे ठौर ॥
श्री प्रकाश हिंदुस्तानी प्र. 31 चौ. 48

अध्याय 9

श्री कृष्ण त्रिधा लीलाको तीन भाग

अध्याय ९ : श्री कृष्ण त्रिधा लीलाको तीन भाग

श्री कृष्ण त्रिधा लीलाको तीन भाग

त्रिधा लीलाको तीन भाग:-

- ब्रजमण्डलमा ११ वर्ष ५२ दिनको लीला। यसमा श्रीकृष्णजीको तनमा श्रीराजजीको आवेशले लीला गर्दछ।
- ११ दिनको लीला, जसमा ७ दिन गोकुल र ४ दिन मथुरा। यसमा योगमायाको रास बिहारीजीको आवेशले श्रीकृष्णजीको तनमा लीला गर्दछ।
- मथुरामा ११२ वर्षसम्म श्री कृष्णजीको तनबाट हुने लीला। यसमा श्री कृष्णजीको तनमा कुनै आवेश छैन, केवल विष्णुजीको जीवले नै सारा लीला गर्दछ।

किया राज मथुरा द्वारका, बरस एक सौ और बार।

प्रभास सब संघाट के, जाए खोले बैकुंठ द्वार॥

श्री कलश हिंदुस्तानी प्र.१८ चौ.२३

रासलीलाका प्रकार:-

- सबैभन्दा पहिले योगमायाको केवलब्रह्ममा रास खेलियो यो लीला योगमायाको ब्रह्माण्डको एक रातमा भयो।
- केवलब्रह्ममा खेलिएको रासलीलालाई सबलिक ब्रह्मको महाकरणमा अखण्ड गरियो। र यो लीला आज पनि निरन्तर चलिरहेको छ।
- जुन कुरा चित्तमा आउँछ, त्यो स्वतः मनमा पनि आउँछ। अर्थात्, सबलिक ब्रह्म (चित्त स्वरूप) मा अखण्ड भएको लीला, अव्याकृत ब्रह्म (मन स्वरूप) मा पनि आयो। तसर्थ, अखण्ड भएको रासको प्रतिबिम्ब अव्याकृत ब्रह्मको महाकारण वा सबलिक ब्रह्मको स्थूलमा पनि पर्यो।
- प्रलयपछि जब पुनः कालमायाको ब्रह्माण्डको सृष्टि गरियो, तब त्यसको सुरुवात प्रतिबिम्ब रासलीलाबाट गरियो।

त्रिधा लीलाको दोस्रो भागमा ११ दिनको लीला (७ दिन गोकुल र ४ दिन मथुरा):-

जसरी प्रलय अघि ब्रजमण्डलमा लीला चलेको थियो, त्यसरी नै गोकुलमा 7 दिनसम्म विल्कुल त्यस्तै लीला चलिरह्यो। सात दिनसम्म गोकुलमा प्रतिबिम्ब र वेदऋचा सखीहृष्णसँग प्रेमको लीला भयो। कंसको निर्देशनमा अकूरजी श्री कृष्णजी र बलरामजीलाई लिएर मथुरा गए, जहाँ चार दिनसम्म लीला गरिएको थियो। 24000 कुमारिकाका जीवरूपी प्रतिबिम्बका सखीहृष्ण र 12000 वेदऋचाहृष्णसँग श्रीकृष्णजीको जुन स्वरूपले 11 दिन (7 दिन गोकुल र 4 दिन मथुरा) लीला गयों, त्यस स्वरूपमा रास बिहारीजीको आवेश र भगवान विष्णुको जीव थियो।

खेले पिछले साथ में, सात दिन ताईं।
अकूर चल्या बुलाए के, पोहोंचे मथुरा माहीं॥
श्री प्रकाश हिंदुस्तानी प्र. 31 चौ. 51

मथुरामा गएर चार दिनको लीलामा श्रीकृष्णजीले कुबलया-पीड नामक हातीलाई मार्दिछन् र चाणूर मुष्टिक जस्ता योद्धाहृष्ण र कंसलाई मार्दिछन्। यसपछि आफ्ना हजुरबुवा उग्रसेनजी र आफ्ना मातापिता (देवकी र वासुदेव) लाई जेलबाट मुक्त गर्दिछन्। जेलबाट मुक्त गरेपछि, उनले आफ्ना हजुरबुवा उग्रसेनलाई सिंहासनमा बसाउँदिछन् र उनको राज्याभिषेक गर्दिछन् अनि आफ्नो ज्वालाको भेष उतारेर राजसी लुगा लगाउँदिछन्। जब उनले ज्वालाको भेष उतारेर राजसी वस्त्र धारण गरे, तब बेहुदको शक्ति (रास बिहारीजीको आवेश) श्री कृष्णजीको तनबाट निस्कियो र त्यसपछि उनी विष्णुको अवतार रूप मात्र रहे। त्यही क्षणमा यो दोस्रो लीला (श्री कृष्ण त्रिधा लीलाको दोस्रो भाग) पूरा भयो।

ठीका दिया उग्रसेन को, भए दिन चार।
छोड़ वसुदेव भेख उतारिया, या दिन थें अवतार॥
श्री प्रकाश हिंदुस्तानी प्र. 31 चौ. 53

त्रिधा लीलाको तेस्रो भाग:-

श्रीकृष्णजीको तनमा शक्तिहृष्णको समावेश:-

तनः- श्री कृष्णजीको कालमायाको तन

जीवः- भगवान विष्णुको

आवेशः- × (कुनै आवेश छैन)

श्री राधिकाजीको तनमा शक्तिहृष्टको समावेश :-

तनः- श्री राधिकाजीको कालमायाको तन

जीवः- कालमायाको जीव

सुरता :- वेदऋचा सखीको

आवेशः- रास बिहारीजीको (श्री कृष्णजीको तनबाट निस्किएर श्री राधिकाजीमा प्रवेश गर्दछ)

श्री कृष्णजीले राजसी वस्त्र धारण गर्ने बित्तिकै रास बिहारीजीको आवेश वा शक्ति श्री कृष्णजीको तन छोडेर गोकुलमा राधिकाजीको तनमा प्रवेश गर्दछ। तर राधिकाजी र सखीहृष्टले यो महसुस गर्न सक्दैनन्। जससी योगमायामा अन्तध्यनि लीला हुँदा श्रीराजजीको आवेश श्री रथामाजीमा प्रवेश गर्दछ र उहाँलाई थाहा हुँदैन, (त्यसैगरी यस जागनी ब्रह्माण्डमा धनीजीको आवेश सूक्ष्म रूपमा प्रत्येक आत्मामा अवस्थित छ, तर विरह बिना यो महसुस गर्न सकिंदैन।) राधिकाजी र सबै सखीहृष्टलाई रास बिहारीजीको शक्तिको आभास हुन सकेन, त्यसैले उनीहृष्ट 100 वर्षसम्म उहाँको विरहमा तडिपरहे।

यसरी 100 वर्षसम्म विरहमा तडिपेपछि वेदऋचा सखीहृष्ट योगमायामा अव्याकृत ब्रह्मको महाकारणको शुद्ध कारणमा पुगे, जहाँ ब्रजलीलाको प्रतिबिम्ब परेको छ र ईश्वरीसृष्टिका जीवहृष्टको सुरता पुनः आफ्नो स्थानमा अर्थात् सबलिक ब्रह्मको कारणमा अखंड ब्रजलीलामा गए र रास बिहारीको आवेश आफ्नो स्थान सबलिक ब्रह्मको महाकारणमा पुग्यो।

जन्मको समयमा श्रीकृष्णजीलाई किन भगवान विष्णुको अवतार मान्न सकिंदैन?

भगवान विष्णुले वासुदेव र देवकीलाई उनीहृष्टको अधिल्लो जन्मको समझाना दिलाएर स्पष्ट गराउनुभयो कि अब जुन बालकको जन्म हुँदैछ, उसलाई कसरी नन्दजीको घरमा लैजानुपर्नेछ। जब श्रीकृष्णजीको जन्म हुन्छ, तब यस बालकमा विष्णुजीको जीव मात्र होइन, अखंड धामको शक्ति पनि हुन्छ। अर्थात् उहाँमा श्री अक्षरब्रह्मजीको आवेश (परब्रह्मको जोश) पनि प्रवेश गर्दछ।

त्यसैले उहाँलाई भगवान विष्णुको अवतार मात्र भन्न मिल्दैन। अनि वासुदेवजीले श्रीकृष्णाजीलाई नन्दजीको घरमा पुयउने बित्तिकै, श्रीकृष्णाजीको शरीरमा परब्रह्मको आवेश र श्री अक्षरब्रह्मजीको आत्मा प्रवेश गयों।

वसुदेव गोकुल ले चले, ताए न कहिए अवतार ।
सो तो नहीं इन हृद का, अखंड लीला है पार ॥
श्री कलथ हिंदुस्तानी प्र. 18 चौ. 14

श्री महामतिजीको आत्मा भन्नुहुन्छ - “हे साथजी ! अब तपाईं जाग्रत भएर आत्म-जागरणको आनन्द लिनुहोस्। ब्रह्मसृष्टिहङ्क मात्र यी सुखहङ्क प्राप्त गर्न सक्षम छन्। यदि तपाईंले आफ्नो आत्मालाई जगाउनुभयो भने यही संसारमा ब्रज, रास, श्री देवचन्द्रजीको तनबाट हुने लीला र परमधामको लीलाको प्रत्यक्ष आनन्द लिन सक्नुहुनेछ र यी सबै सुख चितवनीद्वारा मात्र प्राप्त गर्न सकिन्छ।”

अब जाग देखो सुख जागनी, ए सुख सोहागिन जोग ।
तीन लीला चौथी घर की, इन चारों को यामें भोग ॥
श्री कलथ हिंदुस्तानी प्र. 23 चौ. 1

हामीसँग सामेल हुनुभएकोमा धन्यवाद!

कुनै पनि प्रश्नको लागि कृपया श्री प्राणनाथ जी वाणी
च्यानलको प्लेलिस्ट 'श्री कृष्ण त्रिधा लीला' मा अवश्य जानुहोला।

फ [ShriPrannathJiVani](#)

► [Shri Prannath Ji Vani](#)

✉ shriprannathjivani@gmail.com

श्री प्राणनाथ जी वाणी
॥ प्रेम खोल देवे सब द्वार ॥

